

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomi, sosiaali- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma

2019

Laura Kairittu

TOIMINTAMALLI SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN TILANTEIDEN KÄSITTELYYN

– Nuorten kanssa Naantalissa työskenteleville

Laura Kairittu

TOIMINTAMALLI SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN TILANTEIDEN KÄSITTELYYN

- Nuorten kanssa Naantalissa työskenteleville

Kehittämistyön tavoitteena oli luoda Naantalissa lasten ja nuorten kanssa toimiville ammattilaisille toimintamalli, joka mahdollistaa nuorten seksuaaliseen häirintään puuttumisen selkeästi, nopeasti ja yhtenäisellä tavalla. Kehittämistyön tavoitteena oli lisäksi tiedottaa nuoria oikeuksistaan ja toimintamahdollisuuksistaan. Toimeksiantajana oli Naantalin kaupunki. Työskentelyn aloittamisen tukena oli Naantalin nuorten kanssa työskentelevistä ammattilaisista koostunut työryhmä.

Kehittämistyön menetelmänä käytettiin osallistavaa keskustelua. Osallistavan keskustelun avulla tuotosta pääsivät kommentoimaan työryhmäläisten lisäksi useat Naantalin toimijat niin yläkouluilta, lukiolta kuin sosiaali- ja nuorisopalveluistakin. Lisäksi kehittämistyössä osallistettiin nuoria ja nuorten vanhempia. Osa kommenteista kerättiin sähköpostitse ja myös muita ammattilaisia kuunneltiin tuotosta kehittäessä. Useat kommentointikierrokset auttoivat varmistamaan tuotoksen käyttökelpoisuuden Naantalin arjessa.

Tuotoksena kehittämistyöstä valmistui PDF-muotoinen opas, joka sisältää toimintamallin kaaviona, toimintamallia selkeyttävää tekstiä sekä linkkilistan jatkokäsittelyn tueksi. Lisäksi tuotoksen tukimateriaaliksi valmistui juliste ja video. Tukimateriaalin tarjoamisen tarkoituksena oli olla apuna toimintamallista tiedottamisessa myös kehittämistyön prosessin jälkeen.

Kehittämistyön prosessi alkoi syksyllä 2018. Osallistavat keskustelut käytiin pääasiassa kevään 2019 aikana. Syksyllä 2019 tuotoksesta tiedotettiin sekä nuoria, perheitä että ammattilaisia ja kehittämistyön prosessi saatettiin päätökseen. Toimintamallin virallisen julkaisun jälkeen on vielä tarpeen vahvistaa kehittämistyön asemaa ylläpitämällä tietoisuutta nuorten seksuaalisesta häirinnästä ilmiönä sekä Naantalin tavasta puuttua tilanteisiin. Ennaltaehkäisevän valistuksen merkitys korostuu jatkossa yhä voimakkaammin.

ASIASANAT:

kehittämistyö, kiusaaminen, osallisuus, seksuaalinen häirintä, sosiaalinen media.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services, Degree programme of Social Service and Education

2019 | 40 pages, 10 pages in appendices

Laura Kairittu

A STRATEGIC PLAN OF ADDRESSING SEXUAL HARASSMENT

- For adults working with Naantali's youth

The aim for this development work was to create a strategic plan of addressing sexual harassment. The strategy was meant to enable addressing clearly, quickly and consistently for all professionals working with Naantali's youth. The aim was also to inform young people of their rights and possibilities of acting when facing sexual harassment. Mandator of the development work was the city of Naantali. Supporting the start of the development process was a group of professionals working with Naantali's youth.

The method of development was participatory conversation. With participatory conversation the product of development was commented – in addition to the group mentioned earlier – by many professionals from Naantali's schools, social services and youth services. In addition to this also students and their parents were included in the development process. Some of the comments were collected via e-mail and other professionals were also participated while developing the product. Many possibilities in commenting made sure that the product would be useful in everyday life in Naantali.

As the product of the development work is a guide in PDF-form. It includes the strategic plan as a diagram, text clarifying the strategic plan and a list of links for more information. In addition to the product there's also a poster and a video helping to inform about the development work.

The process of the development work started in fall of 2018. The participatory conversations were executed in the spring of 2019. In the fall of 2019 youth, their families and professionals were informed about the product and the process of the development was completed. After the formal release of the strategic plan is also important to reinforce the status of the development work by maintaining the awareness from sexual harassment and Naantali's ways of approaching these situations. The meaning of precautionary enlightenment will be most lightly emphasized in the future even more.

KEYWORDS:

bullying, development work, participation, sexual harassment, social media.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 NUORTEN SEKSUAALIOIKEUDET JA SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ	8
2.1 Nuorten oikeus seksuaalisuuteensa	8
2.2 Nuorten seksuaalinen häirintä	9
2.3 Nuorten seksuaalinen häirintä ja kiusaaminen internetissä	11
3 HÄIRINTÄÄN PUUTTUMINEN JA SEN ENNALTAEHKÄISY	14
3.1 Nuorten seksuaaliseen häirintään ja kiusaamiseen puuttuminen kouluissa	14
3.2 Seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisy	16
4 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT	18
4.1 Kehittämistehtävä ja kehittämistyön tavoitteet	18
4.2 Osallistava keskustelu kehittämistyön menetelmänä	19
5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS	22
5.1 Kehittämistyön aloittaminen	22
5.2 Tuotoksen valmistuminen ja vakiinnuttaminen yhteisöön	23
5.3 Kehittämistyön viimeistely	24
5.4 Opinnäytetyön prosessikaavio	25
6 KEHITTÄMISTYÖN TUOTOS	26
6.1 Opas kehittämistyön tuotoksena	26
6.2 Juliste ja video tuotoksen tukena	30
6.3 Kehittämistyön dokumentointi ja analyysi	31
7 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI JA POHDINTA	33
7.1 Kehittämistyön arviointi	33
7.2 Mahdolliset jatkotoimenpiteet	35
7.3 Ammatillinen kasvu	36
LÄHTEET	38

LIITTEET

Liite 1. Kehittämistyön tuotos.

Liite 2. Juliste.

Liite 3. Video.

KUVIOT

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi.

25

Kuvio 2. Tuotoksen väliotsikointi.

26

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten seksuaalinen häirintä on noussut viime vuosina otsikoihin useita kertoja. Esimerkiksi Yle on uutisoinut kouluterveyskyselyiden tuloksista sekä Pelastakaa Lapset -järjestön selvityksestä, joiden mukaan häirintä netin kautta olisi lisääntynyt merkittävästi viime vuosien aikana (Kallunki 2019; Leppänen 2018). Kehittämistyön aihe, nuorten kokema seksuaalinen häirintä, onkin siksi äärimmäisen ajankohtainen. Häirinnän ilmiötä ja käsitteistöä on avattu opinnäytetyön luvuissa kaksi ja kolme. Luvuissa käsitellään myös ennaltaehkäisyn tärkeyttä ja sosiaalisen median kasvavaa merkitystä seksuaalisen häirinnän mahdollistajana. Kehittämistyö perustuu aiheesta aiemmin julkaistuihin tutkimuksiin sekä ammattilaisille jo tarjottuihin oppaisiin ja ohjeistuksiin (esimerkiksi opetushallituksen ja Pelastakaa lapset ry:n oppaat).

Kehittämistyön toimeksiantajana on Naantalin kaupunki. Toimeksiantosopimuksen mukaan kehittämistyön tavoitteena on ollut luoda Naantalissa lasten ja nuorten kanssa toimiville ammattilaisille toimintamalli, joka mahdollistaa seksuaaliseen häirintään puuttumisen – selkeästi, nopeasti ja yhtenäisellä tavalla. Kehittämistyön tavoitteena on lisäksi ollut tiedottaa nuoria oikeuksistaan ja toimintamahdollisuuksistaan. Suurin tarve kehittämistyön tuotokselle on lukiossa ja yläkoulussa, joiden kautta myös nuorten osallistaminen prosessiin ja toimintamallista tiedottaminen on kehittämistyössä järjestetty. Toimintamallista on lisäksi tärkeää tiedottaa kaikissa Naantalin kaupungin yksiköissä, jotka tekevät töitä nuorten kanssa. Näin mahdollistetaan ammattilaisten yhteneväinen suhtautuminen nuorten kokemuksiin tilanteisiin sekä helpotetaan selvittämisen aloittamista ympäristöstä riippumatta.

Kehittämistyön lähtökohta on nuorten esiin tuoma epäkohta seksuaalisen häirinnän tilanteiden käsittelyn epätasa-arvoisuudessa. Henkilökunnan mukaan osan nuorten kokemus on, että käytännöt vaihtelevat eri koulujen välillä ja jopa saman koulun sisällä riippuen siitä, kuka tiedon häirintätapauksesta saa. Tämä johtunee henkilökunnan mukaan esimerkiksi siitä, että tilanteiden käsittely ei ole kaikille tuttua. Yhtenäistetty toimintamalli on siis sekä nuorten oikeus että työntekijöiden resurssien säästämistä. Selkeää häirintätilanteisiin puuttumisen toimintamallia ei ollut oppilaitosten opetussuunnitelmissakaan (esimerkiksi Naantalin lukion OPS 2016). Kehittämistehtävää ja sen tavoitteita on käsitelty tarkemmin luvussa neljä.

Kehittämistyön tekemisen tukena on ollut työryhmä, joka on koostunut Naantalissa lasten ja nuorten kanssa toimivista aikuisista, kuten terveydenhoitajasta, koulukuraattorista, opinto-ohjaajasta ja etsivästä nuorisotyöntekijästä. Työryhmän tarjoamat näkemykset ovat osaltaan varmistaneet, että toimintamalli on todellisuudessa käyttökelpoinen Naantalissa. Monialainen yhteistyö on tuonut useita näkökulmia työskentelyyn. Työryhmän edustajia on ollut sekä eri kouluilta että kouluympäristön ulkopuolelta, mikä myös on helpottanut toimintamallin suunnittelua kaikkien tarpeisiin sopivaksi ja auttaneet myöhemmin käytäntöjen juurruttamista eri yksikköihin.

Sen lisäksi, että työryhmä on tarjonnut tukensa kehittämistyöhön, osallistavaan keskusteluun ovat kehittämisvaiheessa päässeet työryhmäläisten lisäksi osallistumaan esimerkiksi koulujen hyvinvointityöryhmäläiset, vanhemmat, opiskelijat, sosiaalipalveluiden edustajat, lakimies, poliisi sekä kriisikeskuksen työntekijä. Osallistava keskustelu kehittämistyössä on tarjonnut arvokkaita kommentteja ja kehitysehdotuksia. Myös osallistavaa keskustelua kehittämismenetelmänä on käsitelty luvussa neljä. Luvussa viisi puolestaan on esitelty kehittämistyön toteutusta vaihe vaiheelta. Yli vuoden mittainen prosessi on tiivistetty myös tekstiä selventäväksi kaavioksi.

Tuotos on sähköinen opas. Se sisältää yksinkertaistetun kaaviokuvan, joka auttaa työntekijöitä hahmottamaan toiminnan vaiheet ja tapahtumien seuraukset yhdellä vilkaisulla, sekä tiiviin tekstipaketin, josta saa apua tilanteiden hoitamiseen. Kehittämistyöstä on ollut tärkeä tiedottaa niin ammattilaisia, nuoria kuin nuorten perheitäkin, jotta toimintatavat olisivat kaikille tutut, niihin sitoutuminen olisi helpompaa ja myös tietoisuus seksuaalisesta häirinnästä lisääntyisi. Tavoitteena on, että tuotoksen ja sen lisäämän tietoisuuden avulla häirintätapauksiin puuttuminen olisi helpompaa sekä nuorille että aikuisille. Tuotoksen tueksi osana kehittämistyötä on valmistunut myös juliste ja video, joiden avulla teemaan voi palata nuorten kanssa. Tuotoksen sisältöä on tarkennettu luvussa 6. Tuotos ja tukimateriaali löytyvät myös opinnäytetyön liitteistä (Liitteet 1-3).

Viimeisessä luvussa on arvioitu kehittämistyön menetelmiä, prosessia ja tuotosta. Lisäksi luvussa on esitelty mahdollisia jatkotoimenpiteitä kehittämistyölle. Jatkotoimenpiteissä korostuu ennaltaehkäisevän tiedottamisen tärkeys. Myös kehittämistyön tarjoamaa ammatillista kasvua on reflektoitu sosionomin kompetenssien avulla raportin päätteeksi.

2 NUORTEN SEKSUAALIOIKEUDET JA SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ

2.1 Nuorten oikeus seksuaalisuuteensa

WHO eli maailman terveysjärjestö määrittää seksuaalisuuden keskeiseksi osaksi ihmisyyttä. Se kattaa ihmisen seksuaalisen identiteetin, suuntautumisen ja roolien lisäksi käsityksen seksuaalisista mieltymyksistä ja läheisyyden sekä nautinnon kokemuksista. Seksuaalisuutta voi WHO:n mukaan kokea ja ilmaista ajatusten, asenteiden, arvojen, käytöksen ja suhteiden kautta. Kokemukseen yksilön seksuaalisuudesta vaikuttavat esimerkiksi sosiokulttuuriset, psykologiset ja biologiset tekijät. Seksuaalisuuden merkitys vaihtelee yksilöllisesti. Toisille se on tärkeää ja toisille vähemmän tärkeää. Merkitys voi myös muuttua elämäntilanteiden muuttuessa. Vapaus toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan ilman pelkoa syrjinnästä ja häirinnästä on kuitenkin yksi seksuaalioikeuksista. (Esimerkiksi World Health Organization 2019; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017b.)

Nuoren seksuaalioikeuksiin kuuluu paitsi vapaus omaan seksuaalisuuteensa ja turvallisuuden kokemukseen, myös oikeus yksityisyyteen ja tietoon seksuaalisuudesta. Nuorilla on oikeus kunnioittavaan seksuaalikasvatukseen, jonka avulla jokainen voi itse pohtia ja tutustua seksuaalisuuteensa. Myös oikeus vaikuttaa palveluiden tuottamiseen ja pyytää tarvittaessa seksuaalikasvatusta ja -neuvontaa kuuluu jokaiselle nuorelle. Siksi myös oikeus seksuaaliterveyspalveluihin on yksi tärkeä seksuaalioikeus. Jokaisella on siis mahdollisuus itse määrittää, miten haluaa seksuaalisuuttaan ilmaista ja kenen kanssa. Käänteisesti jokaisella on myös velvollisuus olla loukkaamatta toisten seksuaalioikeuksia. (Väestöliitto 2019.) Ammattilaisen velvollisuus esimerkiksi terveydenhuollossa ja kasvatuksessa on auttaa nuoria ymmärtämään oikeutensa ja saamaan tarvitsemaansa tietoa (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017b).

Vaikka nuoren seksuaalisuus on normaali osa kasvua ja nuorelle tulee antaa tilaa tutustua itseensä ja omaan seksuaalisuuteensa, yhteiskunta ja lainsäädäntö asettavat tiettyjä rajoja. Esimerkiksi, seksuaalisuuttaan saa toteuttaa vapaasti silloin, kun se ei loukkaa ketään muuta (World Health Organization 2019; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017b). Suojaikärajan tarkoitus puolestaan on suojella lapsia – aikuinen ei saa ryhtyä seksuaalisiin tekoihin alle 16-vuotiaan kanssa. Ikäraja on 18, jos kyse on perheen sisäisestä suhteesta tai luottamussuhteesta, kuten valmentajasta ja valmennettavasta.

Jos kaksi nuorta puolestaan ovat henkisesti ja fyysiseltä kehitykseltään suunnilleen samalla tasolla ja molemmat ovat suostuneet tapahtumiin, rikosta ei katsota tapahtuneen. (Vilka 2011, 22; Rikoslaki 540/2011 6-7§.)

2.2 Nuorten seksuaalinen häirintä

Aina raja seksuaalissävytteisten tekojen ja aikomusten välillä ei ole selkeä. Kysymys siitä, mikä on kiellettyä ja mikä ei, voi joissain tapauksissa olla vaikea määrittää konkreettisesti. Lapsen tai nuoren seksuaalinen häirintä määritellään altistamiseksi sellaiselle seksuaaliselle sisällölle, joka on hänen ikätasolleen sopimatonta tai ei-toivottua – joko fyysistä, sanallista tai esimerkiksi visuaalista sisältöä. Seksuaalinen häirintä loukkaa uhrin koskemattomuutta, usein toistuvasti. Yksittäinenkin teko on silti tuomittava, sillä kokemuksen voimakkuus on yksilöllistä ja häirinnän muotoja on erilaisia. (Granskog ym. 2018, 6.)

Arkikielessä ja osittain myös lainsäädännössä seksuaalinen häirintä kattaa usein myös sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen sekä sukupuolitetun kaltoinkohtelun ja ahdistelun. Seksuaalinen häirintä on luonteeltaan seksuaalisesti virittynyttä. Sukupuolisessa häirinnässä sen sijaan esimerkiksi häiritsevät huomautukset ahdistavat erityisesti uhrin sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua. Kaltoinkohtelu puolestaan korostaa seksuaalisen tai sukupuolisen itsemääräämisoikeuden loukkauksia, jotka eivät silti välttämättä yksinään täytä rikoksen kriteerejä. Esimerkiksi vastoin omaa tahtoa koettu seksuaalissävytteinen puhe, joka ei ole nuoren kehitystasolle sopivaa, voidaan nähdä tällaisena kaltoinkohteluna. Sekä seksuaalisessa että sukupuoleen perustuvassa häirinnässä tekijä loukkaa tarkoituksella uhrin koskemattomuutta tai luo ilmapiiriä, joka on uhkaava, ahdistava tai nöyryyttävä. (Tiensuu 2018, 49; Vilka 2011, 50.) Myös tässä kehittämistyössä on käytetty pääsääntöisesti termiä seksuaalinen häirintä kattokäsitteenä edellä mainituille häirinnän, ahdistelun ja kaltoinkohtelun muodoille.

Ristiriitaista häirintätapausten selvittämisestä tekee se, että vaikka seksuaalinen häirintä on rikos, häirinnäksi koetut teot eivät välttämättä täytä rikosnimikkeiden ehtoja. Häirinnän tulee kuitenkin täyttää jokin rikoslain tunnusmerkistö, jotta poliisi tutkii asiaa. Tämä voi olla tilanne myös netin välityksellä tapahtuvassa häirinnässä. (Meri 2018, 136; Vilka 2011, 26-27; 31.)

Rikoslain tunnusmerkistö voi vaikuttaa seksuaalirikosten osalta melko tulkinnanvaraiselta. Rikoslain muotoilun voidaankin nähdä vaikuttavan siihen, mitä kulttuurissa pidetään hyväksyttävänä ja mitä ei (Lounela 2018, 52). Jos laissa (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 1329/2014, 7§) käytetty ilmaisu ”ei-toivottu käytös” tulkitaan niin, että uhrin olisi täytynyt aktiivisesti osoittaa tekijälle vastustuksensa, vastuun häirinnästä voi nähdä siirtyvän tekijältä uhrille. Esimerkiksi ryhmätilanteessa uhri ei kuitenkaan välttämättä uskalla tuoda ahdistustaan esille leimaantumisen pelossa. Vastuu voidaankin nähdä liian suurena uhrille. Myös aikuisten vähättelevien ilmaisujen, kuten ”rakkaudesta se hevonenkin potkii” tai nimittelyn, kuten huorittelun ja homottelun, normalisoiminen osaksi nuorten puhetapaa voi johtaa siihen, että nuoren on vaikea kertoa ahdistuksestaan. Lapsi tai nuori voi oppia ajattelemaan, että tällaista on pakko sietää. (Vilkkä 2011, 25; 152.) Myös häirinnän vaivihkaisista tai tulkinnanvaraisista muodoista, kuten vihjailevista katseista ja näennäisistä vahinkokokemuksista voi olla vaikea puhua samasta syystä. Pelko siitä, ettei tule ymmärretyksi ahdistavan tunteen kanssa tai ajatus siitä, että nuorta ei uskota tai oteta vakavasti, voi vaikeuttaa häirinnästä kertomista. (Lounela 2018, 54.)

Tutkimusten mukaan seksuaalisen häirinnän kokemuksilla ja masennusoireilla voi myös olla yhteys. Ruotsalaistutkimuksen mukaan 14-16-vuotiaat tytöt, jotka ovat kohdanneet seksuaalista häirintää, kokivat todennäköisemmin myös masennusoireita yläkouluiässä. Tutkimuksessa näkyi yhteys myös päinvastaiseen suuntaan: masennusoireista kärsivät tytöt saattoivat olla alttiimpia häiriityksi tulemisen kokemukselle. Myös siksi nuorten kanssa toimivien aikuisten esimerkiksi kouluissa tulisi mahdollistaa jokaiselle häirinnästä vapaa kasvuympäristö. (Zetterström Dahlqvist, Landstedt & Gillander Gådin 2015.)

Jokaisella nuorella onkin oikeus turvalliseen ympäristöön, jossa häirintää ei tapahdu ja jossa jokaisella on itsemääräämisoikeus omaan seksuaalisuuteensa. Oksanen Amnesty Internationalilta huomauttaa kuitenkin lainsäädännön itsemääräämisoikeuden paradoksista: Seksuaalinen itsemääräämisoikeus mainitaan rikoslain luvussa 20. Silti tietyt hyväksikäytön muodot, joissa uhri voi esimerkiksi ikänsä tai toimintakykynsä takia olla tekijää heikommassa tai jopa alisteisessa asemassa, voidaan lievimmillään tuomita sakkorangaistuksilla. Samalla lain nykyinen muotoilu vaatii kieltäytymisen aktiivisuutta, eli asettaa oletusarvoksi sen, että ihminen on tilanteestaan riippumatta suostuvainen seksuaalissävytteiseen lähestymiseen. Voidaan siis kyseenalaistaa, suojeleeko lainsäädäntö todella jokaisen oikeutta määrätä omasta kehostaan ja seksuaalisuudestaan. (Lounela 2018, 52-53.)

Samassa ajassa, kun lainsäädännön ohjaaman kulttuurin voidaan nähdä heikentävän ihmisen todellista seksuaalista itsemääräämisoikeutta, Oulun yliopiston dosentti, akatemiaturkija Huuki kertoo nuorten kokemasta ryhmäpaineesta. Ryhmäpaine voi pakottaa toimimaan, vaikka itsestä ei tuntuisi hyvältä. Pojat saattavat painostaa toisiaan ahdistelemaan tyttöjä tai seurustelemaan, ja samaan aikaan tyttöjen täytyisi olla seksikkäitä ja seurustella ollakseen suosittuja. Lasten ja nuorten seurustelusuhteisiin voi Huukin mukaan usein liittyä ahdistuksen kokemuksia ja valtasuhteita, niin jännittävältä kuin ryhmä voikin saada seurustelun kuulostamaan. Itsemääräämisoikeutta voi siis lain muodostamien käsitysten lisäksi heikentää nuorten oman joukon sisäinen kulttuuri. (Honkala 2018, 68-69.) Myös International Planned Parenthood Federation korostaa julistuksessaan (2008, 18), että jokaisella, myös alaikäisillä, on oikeus päättää itse siitä, mikä tuntuu hyvältä, ja että myös kieltäytyä saa, jos toisen lähestyminen tuntuu epämiellyttävältä. Sen lisäksi, että muita tulee kunnioittaa, myös itseään saa ja pitää kunnioittaa.

2.3 Nuorten seksuaalinen häirintä ja kiusaaminen internetissä

Seksuaalisessa häirinnässä ja kiusaamisessa voi olla paljon samoja elementtejä, kuten toisen vähättelyä ja uhrin ahdistuneisuutta. Raja voikin olla vaikeasti täsmennettävissä tai vaikeaa erottaa esimerkiksi huumorista. Häirintätilanteissa on kuitenkin seksuaalinen tai sukupuolittunut sävy. (Vilka 2011, 50; 68.) Tilanteiden tunnistaminen vaatii herkkyyttä ja tilannetajua sekä aikuisilta että nuorilta itseltään. Tunnistamisen lisäksi tilanteisiin tulee myös puuttua turvallisen kasvuympäristön takaamiseksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b; Tasa-arvovaltuutettu n.d.). Sosiaalinen media ja internetin arkipäiväistyminen on lisännyt lasten ja nuorten riskiä joutua häirinnän kohteeksi netissä (Honkala 2018, 64; Vilka 2011, 71). Myös kiusaaminen vaikuttaa muuttaneen muotoaan ja esiintyvän aiempaa useammin netissä erilaisissa sovelluksissa ja alustoilla (Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos 2019b). Vaikka osa lapsista ja nuorista suhtautuukin netissä saamaansa materiaaliin huumorilla, monet kokevat teot loukkaaviksi (Leppänen 2018).

Internetin ja sosiaalisen median osuuden lisääntymisestä seksuaalisen häirinnän tapauksissa kertoo myös Pelastakaa lapset ry:n (2011) *Suojele minua kaikelta - Tietoa internetin ja digitaalisen median osuudesta lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön lasten kanssa ja heidän hyväkseen toimiville ammattilaisille* -tietopaketti. Sen mukaan internetin

merkitys sisällön kuluttamisen lisäksi sosiaalisen kanssakäymisen välineenä on ollut kasvussa jo jonkin aikaa. Vaikka tämä tarjoaa useita mahdollisuuksia, kehityksestä on seurannut myös uudenlaisia riskejä. Riskit korostuvat erityisesti nuorilla, jotka luovat usein uusia kontakteja netin välityksellä helppokäyttöisten sovellusten kautta. Nuoret ovat useimmiten tietoisia riskien mahdollisuuksista, kuten hyväksikäyttäjistä ja häiritsijöistä, mutta eivät usko tällaisten tapausten osuvan juuri heidän kohdalleen. Lisäksi anonymiteetin varjolla voi olla helpompi tutustua ja kertoa henkilökohtaisiakin asioita vieraalle ihmiselle. Tästä voi seurata erilaisia ahdistavia tai vaarallisiakin tilanteita, kuten nopeasti leviävää kuvamateriaalia tai vainoamista virtuaalimaailman ulkopuolella. Vaikutukset voivat olla pitkäkestoisia. (Pelastakaa lapset ry 2011a, 3; 5-6.)

Häirintä netissä ja sosiaalisessa mediassa voi olla monimuotoista. Se voi esimerkiksi rajoittaa nuoren mahdollisuuksia käyttää tiettyjä sovelluksia häirinnän pelossa tai sama häiritsijä voi pyrkiä tavoittamaan nuorta useamman kanavan kautta samanaikaisesti. Häirintä tai kiusaaminen saatetaan myös laajentaa kohteen lähipiiriin, jos tavoitteena on pilata tämän maine. Myös valeprofiilien luomisella tai oikean profiilin hakeroimisella pyritään aiheuttamaan kohteelle häpeää ja ahdistusta. (Meri 2018, 137-139.) Pelastakaa lapset -järjestön selvityksen mukaan nuoret käyttävät eniten Snapchatia, Instagramia ja WhatsAppia, ja näiden kautta leviää esimerkiksi asiattomia kuvia, videoita ja viestejä (Leppänen 2018). Kuten jo edellä on mainittu, esimerkiksi sovellusten helppokäyttöisyys ja anonymiteetin mahdollisuus voivat olla syitä sille, miksi materiaali leviää nopeasti ja laaja-alaisesti (Pelastakaa lapset ry 2011a, 5-6).

Osa seksuaalisesta häirinnästä tapahtuu internetin välityksellä ennestään tuttujen nuorten tai nuoren ja aikuisen välillä esimerkiksi pikaviestinnän kautta (Leppänen 2018). On kuitenkin mahdollista, että seksuaaliseen häirintään tai hyväksikäyttöön syyllistyy ennestään täysin tuntematon henkilö. Internetin ja esimerkiksi sosiaalisen median hyödyntämistä seksuaalisen hyväksikäytön valmistelussa kutsutaan groomingiksi. Tutustuminen lapseen tai nuoreen alkaa usein viattoman oloisesti kehumalla ja huomioimalla häntä. Nuori voi olla hyvin otettu aikuiselta saamastaan huomiosta tai jopa luulla, että keskustelee oman ikäisensä nuoren kanssa. Tutustuminen kehittyy vähitellen sellaiseen suuntaan, että nuori lopulta suostuu lähettämään itsestään seksuaalista materiaalia häiritsijälle tai tapaamaan hänet tilanteessa, jossa seksuaalista hyväksikäyttöä saattaa tapahtua. Usein groomingiin voi myös liittyä uhkailua. Ensimmäisen lähetetyn kuvan jälkeen nuorta voidaan kiristää lähettämään vielä arkaluontoisempaa materiaalia, tai muuten tekijä uhkaa lähettää ensimmäisen kuvan

esimerkiksi nuoren ystäville ja kertoa, mitä nuori on hänelle paljastanut. (Pelastakaa lapset ry 2011b, 2-3; 20-22.) Sextortion on termi kiristykselle ja uhkailulle, jossa kohdetta kiristetään seksuaalisiin tekoihin uhkaamalla levittää arkaluontoisia kuvia hänestä esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Europolin mukaan suuressa osassa tapauksista kohde on alaikäinen. Tämäkin kertoo osaltaan siitä, että nuorilla voi olla vaikeuksia hahmottaa kuvien ottamisen ja levittämisen mahdollisia seurauksia. (Meri 2018, 141.)

Osittain siksi, että internet tarjoaa useita erilaisia mahdollisuuksia yhteydenpitoon ja henkilöllisyyden salaamiseen tai siitä valehtelemiseen, myös tapausten selvittäminen voi olla vaikeaa. Seksuaalisen häirinnän ja kiusaamisen selvittämistä netin kautta voi vaikeuttaa myös se, että aikuisten voi olla vaikea huomata ja todentaa tapahtumia, jos niistä ei kerrota heille. (Kallunki 2019.)

Toisaalta netti ja sosiaalinen media antavat mahdollisuuksia puolustautua häirintää ja väkivaltaa vastaan yhteisöllisesti. Esimerkiksi informaation levittäminen ja kampanjointi, kuten #metoo, sekä yhteisön ja vertaisten tuki voivat auttaa häirintää kokeneita selviämään kokemuksistaan tai parhaimmillaan ehkäistä häirintätapauksia valvuttamalla nuoria. Myös erilaiset avunpyyntösovellukset voivat auttaa nuorta hädän hetkellä. (Meri 2018, 144-145.) Useat sovellukset mahdollistavat myös asiattoman materiaalin ilmiantamisen sovelluksen ylläpitäjille.

3 HÄIRINTÄÄN PUUTTUMINEN JA SEN ENNALTAEHKÄISY

3.1 Nuorten seksuaaliseen häirintään ja kiusaamiseen puuttuminen kouluissa

Perusopetuslain 29 § mukaan koulutuksen järjestäjän tulee taata oppilaille turvallinen oppimisympäristö. Vaarallisten esineiden kieltämisen lisäksi pykälä kattaa myös muun koulu yhteisöllisen turvallisuuden takaamisen. Lisäksi laissa mainitaan myös opettajien ja rehtorin velvollisuus ilmoittaa osallisten koteihin koulussa tai koulumatkan aikana tapahtuneesta häirinnästä ja kiusaamisesta. (Perusopetuslaki 1267/2013, 29§.) Yksi tapa pyrkiä turvaamaan turvallinen koulu ympäristö on Turun yliopistossa kehitetty KiVa-koulu-ohjelma. Tilanteisiin aktiivinen puuttuminen vaatii ilmiöiden tunnistamista. Siksi on myös tärkeää valistaa niin nuoria kuin aikuisiakin siitä, mitä esimerkiksi kiusaamisella tarkoitetaan. (Salmivalli ym. 2018, 6-7.) KiVa-koulu-ohjelma on käytössä myös Naantalissa kouluissa.

Erilaisia tapoja ratkaista ristiriitatilanteita on lukuisia, ja ne voivat hieman vaihdella tilanteen mukaan. Yhteisön määrittämällä yhteisillä pääperiaatteilla taataan kuitenkin tasavertainen kohtelu ja tilanteiden oikeudenmukainen käsittely (Salmivalli ym. 2018, 6; Salmivalli 2010, 59). Sama toimintaperiaate on ollut seksuaalisen häirinnän toimintamallin työstämisessä. Kiusaamisen työstäminen koulun tai luokan tasolla lähtee siitä, että ilmiön olemassaolo tiedostetaan ja myönnetään (Salmivalli 2010, 55-56). Samasta syystä myös seksuaalisesta häirinnästä on tarpeen valistaa nuoria (Granskog ym. 2018, 9).

Richard Weissbourdin Harvardissa johtaman tutkimusprojektin mukaan seksuaalinen häirintä näkyy yhdysvaltalaisissa kouluissa voimakkaasti. Niin tekijöinä kuin kohteina voi olla minkä sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen edustajia tahansa. Seksuaalisen häirinnän vaikutukset voivat Weissbourdin mukaan heijastua pitkälle nuorten tulevaisuuteen. Siksi koulujen olisi tärkeää puuttua häirintään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Weissbourd esittää, että koulu voisi vaikuttaa nuorten kokemaan seksuaaliseen häirintään esimerkiksi kouluttamalla henkilökuntaa ja tarjoamalla heille konkreettisia keinoja puuttua esimerkiksi epäasialliseen puheeseen. Tärkeää olisi myös käsitellä seksuaalista häirintää sekä nuorten omia toimintamahdollisuuksia mahdollisimman konkreettisesti, jotta kaikki osapuolet ymmärtäisivät, mikä on häirintää.

(Weissbourd 2018.) Samoja ratkaisumalleja tukevat myös Suomessa tehdyt tutkimukset ja selvitykset, joita myös tässä ja edellisessä luvussa on esitelty (esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b; Granskog ym. 2018; Aaltonen 2012).

Tietoa nuorten seksuaalisen häirinnän yleisyydestä Suomessa antavat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn tulokset jo vuodelta 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kerää kunnilta sekä niiden oppilaitoksilta säännöllisesti tietoa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019a). Kouluterveyskyselyssä selvitetään lasten ja nuorten kokemuksia esimerkiksi kiusaamisesta, seksuaalisesta häirinnästä ja väkivallasta. Kouluterveyskyselyn 2017 mukaan 8. ja 9. luokkalaisista 12% on kokenut seksuaalista häirintää puhelimesta tai internetissä vuoden aikana. Lukion ja ammattikoulun 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoista seksuaalista häirintää puhelimesta tai internetissä on vuoden aikana kokenut noin 10%. Noin joka neljäs koki, ettei ollut saanut tarvitsemaansa tukea koettuun seksuaaliseen häirintään tai väkivaltaan koulun aikuisilta. Vuoden 2019 vastauksissa häirintää kokeneiden osuus oli varsinkin tyttöjen kohdalla noussut merkittävästi. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Ilman apua jääneiden nuorten osuus vaikuttaa huolestuttavalta. Onkin huomioitava, että myös aikuinen, jolle häirintätapauksesta kerrotaan, voi tarvita tilanteen käsittelyyn apua (Granskog ym. 2018, 9-10; Pelastakaa lapset ry 2011a, 35). Kun koko yhteisö on tietoinen yhteisistä toimintatavoista ja kulttuuri mahdollistaa esimerkiksi työkaverin kanssa puhumisen, myös aikuisten voi tuntua turvallisemmalta auttaa nuoria (Pelastakaa lapset ry 2011a, 39). Alueellista ohjeistusta seksuaaliseen häirintään liittyen tarjoavat esimerkiksi Turun kriisikeskuksen (Lounais-Suomen mielenterveysseuran) nettisivut, joilta löytyy paikallisia ja myös valtakunnallisesti toimivia tahoja, jotka auttavat seksuaaliväkivaltaa kokeneita sekä heitä auttavia henkilöitä.

Seksuaalinen häirintä koulussa voi tulla ensimmäisenä kenen tahansa tietoon. Jotta tilannetta voidaan selvittää, nuoria tulisi rohkaista kertomaan tapahtuneesta kenelle tahansa koulun aikuiselle. Jokaisella koulun aikuisella on velvollisuus aloittaa tilanteen selvittäminen heti, kun seksuaalista häirintää ilmenee. Tukea selvittelyyn aikuinen voi pyytää esimerkiksi rehtorilta tai opiskelijahuollon ammattilaiselta. Rehtori vastaa siitä, että oppilaiden tai opiskelijoiden väliset tilanteet tulevat asianmukaisesti selvitettyiksi. Tilanteen selvittäminen vaatii asian käsittelyä kaikkien osapuolten kanssa. Osapuolet voivat myös tarvita yksilökohtaista tukea tapahtumista selviämiseen esimerkiksi kuraattorin, psykologin tai kouluterveydenhoitajan avulla. Kaikkien koulun aikuisten on

osaltaan tuettava ja edistettävä turvallista ilmapiiriä koulussa. (Granskog ym. 2018, 12; 18; 20-23.)

Kehittämistyön yksi tarkoitus oli juurruttaa toimintaympäristöön näitä tutkimuksissa perusteltuja puuttumisen periaatteita. Kehittämistyön tuotos ja tukimateriaali tarjoavat tukea seksuaaliseen häirintään puuttumiseen niin ammattilaisille, nuorille kuin nuorten perheillekin. Tällä hetkellä Naantalin kaupunki tarjoaa nuorille koulun palveluiden lisäksi nettisivujensa kautta laajasti tietoa, linkkejä ja vinkkejä nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi ja ongelmatilanteiden selvittämiseksi (Naantali 2019).

3.2 Seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisy

Häirintään puuttuminen on merkityksellistä nuoren hyvinvoinnin takaamiseksi, mutta tärkeää olisi pyrkiä myös ennaltaehkäisemään seksuaalista häirintää lisäämällä nuorten sekä aikuisten tietoisuutta ilmiöstä. Esimerkkejä ennaltaehkäisevän työn lisäämiseksi kouluihin voisivat olla esimerkiksi turvataitojen käyminen läpi yhdessä ryhmän kanssa (Aaltonen 2012), seksuaalisuuden portaisiin tutustuminen (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010) tai tasa-arvovaltuutetun Ei meidän koulussa -oppimateriaalin hyödyntäminen (Tasa-arvovaltuutettu n.d.). Turvataitojen opettaminen ja seksuaalisuuden portaisiin tutustuminen, lasten ikätaso huomioiden, olisi hyvä lähtökohta sille, että lapset ja nuoret osaisivat itse määrätä ja myös sanoittaa sitä, mikä itsestä tuntuu hyvältä ja mikä ahdistavalta (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010). Ei meidän koulussa -oppimateriaali puolestaan voisi toimia valmiina tukimateriaalina aiheesta pidettäville oppitunneille esimerkiksi yläkoulussa. Oppimateriaalin avulla nuoria opastetaan tunnistamaan seksuaalista häirintää ja suhtautumaan tilanteisiin, joissa sitä tapahtuu (Tasa-arvovaltuutettu n.d.).

Myös *Kosketus – kuinka opettaa seksuaaliterveydestä ja ihmissuhteista koulussa* -materiaali on suunnattu yläkoululaisille. Sen avulla voidaan tukea esimerkiksi terveystiedon opetussuunnitelman toteutusta keskustelemalla seksuaaliterveyteen liittyvistä arvoista ja ihmissuhteista. Materiaalin Johdannoksi seksuaalikasvattajalle -osiossa korostetaan nuoren itsetunnon tukemisen tärkeyttä ja jokaisen nuoren turvallisuuden ja hyväksytyksi tulemisen kokemusta. Myös tunnereaktioihin on hyvä varautua, sillä aihe voi olla osalle ahdistava. Kouluterveydenhuolto voi myös olla hyödyllinen tuki aiheen käsittelyyn. Oppimateriaaliin on kasattu useita aiheita ja

esimerkkitehtäviä ja jopa tarkkoja tuntisuunnitelmia, joita nuorten kanssa työskennellessä voi hyödyntää. (Liinamo ym. 2013.)

Nuorten exit tarjoaa nettisivuillaan tietoa seksuaalisesta häirinnästä, nuorten seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Sivusto on informatiivinen, nuorille suunnattu ja sen kautta on myös mahdollisuus viestitellä chatissa alan ammattilaisten kanssa. (Nuorten exit n.d.) Sivustosta kertominen nuorille voi olla yksi tapa auttaa sekä häirintätilanteiden tunnistamisessa että häirittyjen nuorten kokemusten käsittelyssä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori ei uskalla tai halua puhua aikuisen kanssa kasvotusten tai vaikuttaa muuten kaipaavan lisää luotettavaa tietoa aiheesta, sivustolle ohjaaminen voi olla yksi tapa auttaa nuorta. Silloin kannattaa kertoa myös, että jos sivustoa lukiessa nuorelle herää kysymyksiä tai hän haluaa sen jälkeen puhua kokemuksistaan, koulullakin on aikuisia, joiden kanssa aihetta voi käsitellä. Tärkeää on, että vaikka nuorta ohjaisi itsenäiseen lukemiseen, häntä ei jätä yksin.

Sen lisäksi, että nuorten kanssa toimivilla ammattilaisilla tulee olla valmiuksia kohdata nuoria, joita seksuaalisuus ja seksuaalinen häirintä mietityttävät, myös vanhempien on hyvä olla valmiina keskustelemaan aiheesta oman nuorensa kanssa. Myös vanhemmat voivat käyttää edellä mainittuja materiaaleja nuoren kanssa tai oman tietoisuutensa lisäämiseksi. Vanhemman tärkein tehtävä on kuitenkin olla läsnä nuorelleen, tukea nuorta tunnekuohuissaan ja luoda turvallista ilmapiiriä kysymyksille ja keskustelulle (Viljamaa 2017, 99-100).

4 KEHITTÄMISTYÖN LÄHTÖKOHDAT

4.1 Kehittämistehtävä ja kehittämistyön tavoitteet

Kehittämistehtävänä oli tuottaa käyttökelpoinen toimintamalli nuorten seksuaalisen häirinnän kokemuksiin puuttumiseksi. Toimintamallin tarkoitus on tukea Naantalissa lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä sekä tiedottaa nuoria omista toimintamahdollisuuksistaan häirintätilanteita kohdatessaan. Kehittämistyön tarve huomattiin, kun koulun aikuiset kuuntelivat nuorten kokemuksia häirintätilanteiden selvittämisestä. Nuoret toivat esiin, että he kokevat tulevansa eriarvoisesti kohdelluiksi tilanteissa, joissa heidän epäillään häirinneen toista oppilasta. Kävi ilmi, että nuorten kokemuksen mukaan toimintatavat tilanteiden selvittämiseksi olivat erilaisia riippuen siitä, kenelle aikuiselle nuori häirinnästä kertoi. Koulun työntekijät kokivat myös, että selkeä ja yhteinen toimintatapa helpottaisi heidän työtään ja vähentäisi epävarmuutta puuttua tilanteisiin.

Vuonna 2016 THL:n tilastoraportin mukaan vain 71% lukioista ilmoitti, että oppilaitoksella on käytössä yhteinen kirjattu käytäntö seksuaalisen häirinnän tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2017a). Myös tämän kehittämistyön taustalla on havaittu puute esimerkiksi Naantalilukion ja muiden oppilaitosten opetussuunnitelmissa, joissa tulee määritellä oppilaitoksen suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä (esimerkiksi Naantalilukion OPS 2016). Häirinnältä suojaamisen selkeä toimintamalli puuttuu suunnitelmasta. Kehittämistyön tarkoitus on siis myös tarjota tuotoksen muodossa mahdollisuus täydentää oppilaitosten suunnitelmaa häirintätilanteisiin puuttumiseksi.

Kehittämistyön toimintaympäristönä on Naantali. Erityisesti toimintaympäristönä painottuvat Naantalilukion yläkoulut ja lukio, mutta myös muut kaupungin mahdollistamat nuorten ympäristöt. Yhtenä tärkeänä toimintaympäristönä kehittämistyön prosessissa on ollut Naantalilukion yläkoulujen sekä lukion hyvinvointityöryhmien kokoukset, joissa on käyty useita osallistavia keskusteluita kehittämistyön eri vaiheissa. Hyvinvointityöryhmät ovat Naantalilukion kouluilla säännöllisesti kokoontuvia työryhmiä, jotka mieltävät yhdessä nuorten hyvinvointia ja koulujen ajankohtaisia ilmiöitä. Kokouksiin osallistuu rehtoreita, opettajia, oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöä sekä nuoris- ja sosiaalipalveluiden edustajia sekä usein myös nuoria ja nuorten vanhempia.

Tärkeitä toimijoita ovat siis niin koulun henkilökunta kuin nuorisopalveluiden ja sosiaalipalveluiden työntekijätkin. Myös osallistuneet nuoret ja vanhemmat ovat olleet kehittämistyössä tärkeitä toimijoita. Kehittämistyön tekijänä myös opinnäytetyön tekijä on keskeisessä toimijan asemassa kehittämistyön prosessissa, ammattilaisten ja nuorten sekä perheiden rajapinnassa. Osallistavan toiminnan periaatteiden mukaan toimijat ovat myös suurelta osin kehittämistoiminnan kohderyhmää. Kohderyhmänä tässä kehittämistyössä ovat sekä Naantalin ammattilaiset että naantalilaiset nuoret ja heidän perheensä.

Tärkeää on ollut myös opinnäytetyön tekijän jalkautuminen luokkiin ja keskustelu nuorten kanssa luokkaympäristössä, sillä näin yhä useampi nuori on voinut olla osallisena kehittämistyössä. Kehittämistyön tuotoksen tekemistä tukevan työryhmän aloittaessa yksi ensimmäisistä pohdinnan aiheista oli ongelma siitä, mitkä kaikki kiusaamis- ja häirintätapaukset jäävät aikuisilta huomaamatta. Koulussa tai esimerkiksi nuorisotalolla aikuisten silmien alla tapahtuva kiusaaminen ja häirintä on nykyisin vain pieni osa nuorten konflikteja. Sosiaalisen median käytön lisääntymisen myötä koulut ja poliisi joutuvat selvittämään myös nuorten netissä käymiä keskusteluja, kun tietoon tulee, että joku on kärsinyt kiusaamisesta tai seksuaalisesta häirinnästä sosiaalisessa mediassa. Myös siksi oli tärkeää osallistaa myös nuoria kehittämistyössä, jotta he voisivat tuoda oman näkemyksensä tilanteesta esiin. Sosiaalisen median suuri osuus häirinnän välineenä ja erilaisten alustojen anonymiteetti ja siitä seuraavat selvittelyn vaikeudet korostuivat nuorten puheessa. Yläkoululaisten kanssa tehdyt osallistavat harjoitteet paljastivat myös sen, että kaikilla yläkouluikäisillä ei ollut etukäteen tietoa siitä, miten erilaisissa häirinnän tilanteissa voisi toimia. Myös aikuisten toiveena oli auttaa nuoria tiedostamaan häirinnän eri muotoja sekä korostaa nuorten omia toimintamahdollisuuksia häirintää kohdatessaan. Pitkälti kaikki toimijat olivat siis samaa mieltä kehittämistyön tärkeimmistä tavoitteista.

4.2 Osallistava keskustelu kehittämistyön menetelmänä

Kehittämistyön menetelmänä on käytetty osallistavaa keskustelua toimijoiden kanssa. Opinnäytetyöprosessin kehittämistyön ytimessä onkin ollut vuorovaikutteinen ideointi, tasavertainen ja mahdollistava keskustelu sekä oppimiseen pyrkivä prosessi – eli kehittämistoiminnan tärkeät periaatteet (Salonen ym. 2017, 31-33). Osallistavat keskustelut tuovat sekä ilmiötä osallistujien tietoisuuteen että tarjoavat materiaalia

tuotoksen lopulliseen versioon. Lisäksi osallistava keskustelu on tuonut selkeyttä siihen, mitä tietoa oppaaseen todellisuudessa tarvitaan. Ensimmäinen toimintamallin versio käytiin läpi työryhmässä jo alkuvaiheessa, jotta materiaali olisi jo lähtökohtaisesti mahdollisimman selkeä ja tarkoituksenmukainen.

Toikon ja Rantasen (2009, 66-67) teoksessa esitelty spiraalimalli kuvaa opinnäytetyön prosessia ja osallistavan keskustelun palautteiden mukaan muovautuvaa kehittämistyön tuotosta. Käytännössä osallistava keskustelu on kehittämistyössä tarkoittanut toimintamallin esittelyä toimijoille tuotoksen kirjoittamisen eri vaiheissa ja kommentoitavien versioiden jakamista tilaisuuksiin osallistujille. Osassa kokouksia versioita on jaettu paperisina ja osassa tilaisuuksia tuotos on heijastettu valkokankaalle kaikkien nähtäväksi yhtä aikaa. Keskustelua on käyty aina toimintamallin lähtökohdista asti. Lakiseikat ja käytännön toiminta sekä erityisesti vastuunjako ovat puhututtaneet osallistujia paljon ja niihin onkin kiinnitetty erityistä huomiota myös tuotoksen lopullisessa versiossa sekä oheismateriaalissa. Keskusteluiden aikana esiin on noussut hyvin erilaisia kommentteja ja kysymyksiä aina suurista linjoista yksittäisten sanojen muotoiluun. Lisäksi sähköpostitse käydyt kommentointikierrokset ovat mahdollistaneet sen, että toimijat ovat saaneet perehtyä materiaaliin rauhassa.

Työyhteisön osallistaminen kehittämistyöhön on sekä mahdollistanut toimintamallin käyttökelpoisuuden varmistamisen että sitouttanut työntekijöitä perehtymään malliin ja käyttämään sitä työssään. Sama pätee nuoriin ja heidän vanhempiansa. Kehittämistoiminta koskeekin koko yhteisöä, eivätkä pelkät ulkoiset muutostoimenpiteet sitouta toimimaan uuden käytännön mukaan, vaan dialogisuus on äärimmäisen tärkeää (Salonen ym. 2017, 22-24). Selkeä, kaikille yhteinen toimintamalli, johon ovat voineet vaikuttaa sekä työntekijät, nuoret että nuorten vanhemmat, on sitouttava ja lisäksi tasavertainen tapa puuttua häirintätilanteisiin mahdollisimman nopeasti. Myös toimintamallin ylläpitäminen ja päivittäminen opinnäytetyön tuotoksen käyttöönoton jälkeen vaatii yhteisön sitoutumista.

Osallistaminen on paitsi keino sitouttaa aikuisia ja nuoria toimintamalliin, myös keino herättää keskustelua aiheesta jo prosessin aikana. Osallistava keskustelu mahdollistaa erilaisten näkökulmien huomioimisen ja sen myötä parantaa kehittämistoiminnan laatua (Salonen ym. 2017, 18). Lisäksi mahdollista on, että kun ilmiöstä puhutaan avoimesti, nuoret uskaltavat myös puhumaan omista kokemuksistaan avoimemmin. Samalla asiaan valveutuneet aikuiset osaavat toivottavasti reagoida nuorten kokemuksiin ymmärtävästi ja aloittaa selvittelyn tehokkaasti mutta tilanteen vaatimalla

hienovaraisuudella. Osallistamalla toimijoita varmistettiin myös se, että toimintatavat ovat käyttökelpoisia, eli malli toimii arjessa eikä pohjaudu pelkkiin teorioihin ja ulkoa päin asetettuihin tavoitteisiin. Keskustelu on mahdollistanut myös sen, että nuoret ja aikuiset ovat käsitteiden tasolla lähempänä toistensa kokemusmaailmaa, mikä sekin helpottanee tilanteiden käsittelyä.

Kehittämistyön toteuttaminen on vaatinut innovatiivisuutta osallistetulta yhteisöltä. Kehittämismyönteisessä ympäristössä osallistaminen ja ideoiden jakaminen on tärkeää ja parantaa myös kehittämistyön tuloksia (Salonen ym. 2017, 19). Jokainen kysymys ja mielipide keskusteluissa on ollut tärkeä ja keskustelut ovat ohjanneet kehittämistyön tuotoksen sisältöä merkittävästi. Opinnäytetyön kehittämistyö ja tuotoksen laatiminen vaativatkin konstruktivistisen mallin (Salonen 2013, 15–16) mukaan prosessina jatkuvaa reflektiota: tuotoksen kehittelyä ja muotoilua, keskustelua toimijoiden kanssa, tuotoksen edistämistä, tarkastelua ja jälleen uudelleenarviointia ja -kehittämistä. Tämän jatkuva osallistava keskustelu on kehittämistyössä mahdollistanut.

5 KEHITTÄMISTYÖN TOTEUTUS

5.1 Kehittämistyön aloittaminen

Kehittämistyön tarve ja siitä muodostuva opinnäytetyön aihe tuli esiin syyskuussa 2018. Naantalissa harkittiin tällöin työryhmää, jonka tarkoituksena olisi selventää seksuaalisen häirinnän tapausten selvittelyä. Kävi ilmi, että projektista tulisi sen verran työläs, ettei työntekijöiden työaika itsessään riittäisi toimintamallin kehittämiseen, tuottamiseen ja vakiinnuttamiseen. Niinpä sovittiin, että työryhmän rooli olisi tukea kehittämistyön tuotoksen tekemistä tarjoamalla käytännön apua siinä, että toimintamallista tulisi arjessa Naantalin toimijoiden tarpeita vastaava. Kehittämistyötä aloitettaessa tarpeen onkin aina selventää kehittämistarvetta, toimintaympäristöä sekä kehittämiseen osallistuvia toimijoita. Tarkoituksena ensimmäisessä vaiheessa on selventää työn suuntaa ja toteutusmuotoa ja varmistaa, että kehittämistyö vastaa toimijoiden toiveita. (Salonen 2013, 17.)

Seuraava vaihe oli aiheen rajaaminen syksyn 2018 aikana. Tärkeää tässä oli moniammatillisen työryhmän muotoutuminen mahdollisimman monipuoliseksi ja tarkoitusta palvelevaksi. Työryhmä koottiin Naantalin kaupungilla nuorten kanssa toimivista tahoista. Työryhmään kuuluivat esimerkiksi kuraattori, terveydenhoitaja, opinto-ohjaaja ja etsivä nuorisotyöntekijä. Myös sosiaalipalveluiden ja poliisin edustajat osallistuivat työskentelyn aloittamiseen. Työryhmä aloitti työskentelyn keskustelemalla kehittämistyön tarpeista ja mahdollisuuksista. Työn rajaaminen keskustelun avulla mahdollisti opinnäytetyön suunnitelman kirjoittamisen ja hyväksyttämisen sekä toimeksiantajalla että ohjaavalla opettajalla 2018-2019 vuodenvaihteessa. Alkuvuodesta 2019 kirjoitettiin virallinen toimeksiantosopimus.

Kehittämistyön teoriaperusta muotoutui tuotoksen periaatteiden avulla ensimmäiseen muotoonsa vuodenvaihteessa 2018-2019. Maaliskuussa 2019 prosessiin kuului teoriatyöpajaan osallistuminen. Teoriatyöpajassa käytiin läpi opinnäytetyöryhmään kuuluvien töiden tietoperustaa ja jokainen sai kommentteja kirjoittamisensa tueksi opettajalta ja vertaisilta. Kehittämistyön tietoperustan rakenne muuttui ja tarkentui kuitenkin uudestaan vielä syksyllä 2019, kun tuotoksen esittely ja sitä seurannut keskustelu ohjasi perusteiden tarvetta huomattavasti aikaisempaa voimakkaammin sosiaalisen median suuntaan.

5.2 Tuotoksen valmistuminen ja vakiinnuttaminen yhteisöön

Kehittämistyöprosessin virallisten vaiheiden edetessä alkoi myös tuotoksen työstäminen. Tuotoksen kehittäminen alkoi teoriaan perehtymällä ja työryhmäläisten mielipiteitä kuuntelemalla jo loppuvuodesta 2018. Keväällä 2019 kehittämistyön tuotoksen versioita pääsivät kommentoimaan osallistavan keskustelun muodossa esimerkiksi koulujen omat hyvinvointityöryhmät sekä alueellinen hyvinvointityöryhmä. Hyvinvointityöryhmien kokouksiin osallistui niin rehtoreita, opettajia, oppilashuollon edustajia, vanhempia, oppilaita ja opiskelijoita kuin sosiaali- ja nuorisopalveluiden edustajiaakin.

Kevään 2019 aikana myös vanhempien yhdistyksen edustajat ja lukiolaisten hallituksen jäsenet ottivat osaa erikseen osallistavaan keskusteluun, mallin muotoutumiseen sekä sen hyväksyntään. Lisäksi kriisikeskuksen työntekijä sekä lakimies kommentoivat toimintamallia. Kehittämistyön prosessissa osallistavien keskusteluiden vaihe oli erityisen antoisa, koska se mahdollisti työskentelyn jatkuvan kehittämisen. Keskustelun ja palautteiden avulla tuotos muotoutui mahdollisimman toimivaksi ja helppolukuseksi. Jokainen kommentti ja palaute on ollut prosessissa tärkeä.

Tuotoksen lopullinen versio valmistui elokuussa 2019, jolloin se esiteltiin virallisesti myös opettajille koulutuspäivän yhteydessä. Myös Turun ankkuripoliisi oli tilaisuudessa puhumassa oman työnsä näkökulmasta nuorten seksuaalisesta häirinnästä alueella. Ankkuritoiminnan tavoite on poliisin ja esimerkiksi sosiaaliviranomaisten yhteistyöllä pyrkiä puuttamaan nuorten ongelmiin, kuten rikollisuuteen ja väkivallan kokemuksiin, mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Turussa ankkuritiimin tärkeää toimintaa on esimerkiksi alaikäisten rikosten uhrien tukeminen ja huolta aiheuttavien nuorten ohjaaminen oikeiden palveluiden piiriin (Poliisi 2019). Toiminta näkyy myös lähikunnissa. Osallistajat kokivat elokuisen luentotilaisuuden hyödylliseksi ja informatiiviseksi. Toimintamallista ja seksuaalisesta häirinnästä ilmiönä oli tärkeää tiedottaa työntekijöitä mahdollisimman yhtenäisesti, ja yhteinen koulutustilaisuus palveli tätä tarkoitusta hyvin. Kriisikeskuksen työntekijän kautta tuotoksen osa oli esillä myös vuoden 2019 Koulukuraattoripäivillä elokuussa noin kahdellesadalle koulukuraattorille. Vastaanotosta päätellen tarvetta toimintamallin olemassaololle siis on melkoisesti.

Syksyn 2019 aikana toimintamallia ja seksuaalista häirintää ilmiönä käytiin läpi myös yläkoululaisten ja lukiolaisten kanssa. Yläkoululaiset saivat tietoa seksuaalisesta

häirinnästä ja toimintamallista osana terveystiedon tuntejaan esitelmöinnin ja useimpien ryhmien kanssa myös osallistavan harjoituksen muodossa. Osallistava harjoitus oli versioitu Amnesty Internationalin ”Mun rajat” -työkirjan ongelmanratkaisukorteista (Pihkala ym. 2012, 26-27). Lukiolaiset saivat tietoa aiheesta tutustumalla toimintamalliin ja esittämällä siitä kysymyksiä. Toimintamallista ja lukiolaisten esittämistä ajatuksista koottu videoaamunavaus esitettiin lukiolaisille lokakuussa. Lukiolaisilla oli mahdollisuus keskustella aiheesta vielä aamunavauksen jälkeenkin. Sama video jaettiin myös yläkoulujen käyttöön esimerkiksi myöhempää toimintamallin kertaamista varten. Ilmiön kertaamista varten osana kehittämistyön prosessia varten valmistui myös informatiivinen juliste, jossa on tiivistettynä toimintamallin tärkeimpiä ajatuksia. Julistetta on tarkoitus levittää niin nuorten kuin työntekijöidenkin nähtäville. Videon ja julisteen tarkempaa sisältöä on avattu luvussa 6.2.

5.3 Kehittämistyön viimeistely

Kehittämistyön raportti eteni syksyn 2019 aikana tuotostyöpajan ja reflektiivisen kirjoittamisen myötä lopulliseen muotoonsa. Ohjaava opettaja ja vertaisarvioijat antoivat palautetta opinnäytetyöstä vielä kirjoittamisen loppuvaiheessa. Kehittämistyön prosessia esitellään opinnäytetyön esitysseminaarissa marraskuussa samaan aikaan kun opinnäytetyö on arvioitavana. Kehittämistyön raportti julkaistaan toimeksiantajan ja ammattikorkeakoulun arvioinnin jälkeen Theseus.fi:ssä, ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden julkisessa tietokannassa. Theseuksen kautta myös muiden toimijoiden on mahdollista tutustua toimintamalliin ja prosessiin ja halutessaan hyödyntää opinnäytetyön elementtejä omassa työskentelyssään. Kehittämistyön tuotos, PDF-opas, julkaistaan Naantalinnon nettisivuilla ja toimintamallin käyttöönotosta tiedotetaan myös nuorten huoltajia Wilma-järjestelmän kautta. Myös tukimateriaalin eli julisteiden on tarkoitus olla kouluilla ja muissa nuorten tiloissa muistuttamassa toimintamallin olemassaolosta loppuvuoden aikana. Videomuotoista tukimateriaalia koulut ovat jo käyttäneet ja voivat jatkossa käyttää harkintansa mukaan uudelleenkin.

Vaikka Naantalissa nyt opiskelevat nuoret ja nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset ovat perehtyneet toimintamalliin jo vuoden 2019 aikana järjestetyissä tilaisuuksissa, myös jatkossa on tärkeää, että toimintamallin olemassaolosta puhutaan säännöllisesti uusille työntekijöille sekä perheille. Näin varmistetaan, että toimintatavat tulevat tutuiksi kaikille, jotka saattavat toimintamallia tarvita.

5.4 Opinnäytetyön prosessikaavio

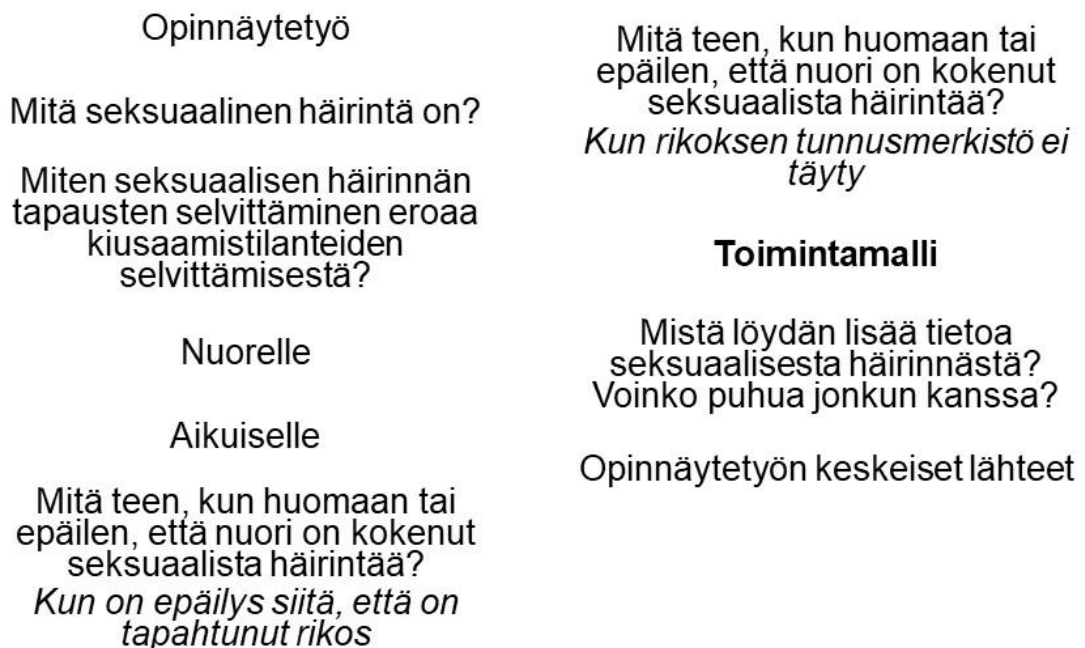
Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi.

6 KEHITTÄMISTYÖN TUOTOS

6.1 Opas kehittämistyön tuotoksena

Kehittämistyön varsinainen tuotos on sähköinen opas, kahdeksan sivun mittainen PDF-tiedosto. Tuotoksen tueksi osana kehittämisprosessia valmistui myös tukimateriaalia ilmiön käsittelyyn julisteen ja videon muodossa. Juliste ja video pyrkivät tiivistämään toimintamallin tärkeimpiä ajatuksia. Näin toimintamallin olemassaolosta muistuttaminen nuorille on ytimekkäämpää.

Kehittämistyön tuotos PDF-tiedostona sisältää tekstiä, josta on hyötyä tilanteiden hoitamisessa sekä yksinkertaistetun kaaviokuvan, joka auttaa lukijaa hahmottamaan toiminnan vaiheet ja tapahtumien seuraukset yhdellä vilkaisulla. Tuotos kokonaisuudessaan on opinnäytetyön liitteenä (Liite 1.) Tuotosta rytmittävät väliotsikot:

Kuvio 2. Tuotoksen väliotsikointi.

Tuotoksesta hyötyvät sekä nuoret, nuorten perheet että nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, kun toimintatavat ovat kaikille selvät ja yhteiset. Kappaleessa ”**Opinnäytetyö**” on lyhyesti avattu kehittämistyön tavoite, toimeksiantaja ja toimintamalliin vaikuttaneet toimijat. Tekstissä on avattu myös seksuaalisen häirinnän käsitettä ja ilmiön monimuotoisuutta kappaleessa ”**Mitä seksuaalinen häirintä on?**”. Tämän osuuden on tarkoitus auttaa aikuisia ja nuoria tunnistamaan seksuaalista häirintää. Tavoitteena on, että kun ilmiöstä uskalletaan puhua ja sitä tunnistetaan paremmin, nuorten on helpompi kertoa kokemuksistaan, ja aikuisten on helpompi suhtautua nuorten kertomaan rauhallisesti ja nuoren kokemusta kunnioittaen.

Työryhmä koki tärkeäksi, että tuotoksessa tuodaan esiin myös se, miksi KiVa-koulujärjestelmän (esitely tarkemmin luvussa 3.1) kaltainen selvittelymalli ei toimi seksuaalisen häirinnän tilanteiden selvittelyssä. Tämä on esitely kappaleessa ”**Miten seksuaalisen häirinnän tapausten selvittäminen eroaa kiusaamistilanteiden selvittämisestä?**”. Toimintamallin tärkeä lähtökohta on, että riippumatta siitä, kenelle nuori uskaltaa kokemuksestaan kertoa, hän saa apua ja tukea tilanteeseensa. Siksi keskitetyt, harvat ja valitut selvittelijät nähtiin ylimääräisenä vaiheena ja liian suurena avun hakemisen kynnyksenä nuoren auttamisen prosessissa. Seksuaalinen häirintä ja seksuaalisuus on aiheena useimmille nuorille vielä kiusaamistakin henkilökohtaisempi ja ahdistavampi aihe. Lisäksi, kun kyse on seksuaalisesta häirinnästä, on tärkeää muistaa myös tekijän rikosoikeudellinen vastuu. Siksikin tilanteiden selvittäminen voi usein olla kiusaamistilanteiden selvittelyä vaativampaa. Tuotoksessa onkin mainittuna aikuisten mahdollisuus konsultoida poliisia ja lastensuojeluviranomaisia tarvittaessa. Konsultaatiotarpeesta huolimatta nuorille on ollut tärkeää korostaa, että viranomaiset ovat prosessissa mukana heidän parhaakseen, eivätkä nuorten elämää vaikeuttaakseen tai ketään nolatakseen tai pelotellakseen.

Opinnäytetyön tuotoksessa on mukana myös tekstiä suoraan nuorille ja aikuisille erikseen. Toimintamallin ymmärtäminen kokonaisuudessaan voi olla nuorille haastavaa ja osin jopa tarpeetonta. Tärkeintä nuorille on tietää, mitä he voivat tehdä, jos joutuvat kohtaamaan ilmiötä missä tahansa muodossa. Ydinajatuksena on, että nuori pääsee tilanteessa pitkälle, vaikka lukisi vain tekstipätkän ”**Nuorelle**”. Jos nuori kokee häirintää, näkee sitä kaveripiirissä tai ystävä kertoo kokemuksistaan, nuoren kannattaa jatkokäsittelyä varten kirjoittaa tapahtuneesta lyhyesti esimerkiksi päiväkirjamerkinnön tapaan. Sen avulla voi olla myöhemmin helpompi palata tapahtuneeseen ja kertoa siitä luotettavalle aikuiselle ja viranomaiselle. Tekstin ohjeistuksen mukaan kannattaa

kirjoittaa esimerkiksi, missä ja milloin on tapahtunut, mitä on tapahtunut, sekä keitä on ollut tilanteessa läsnä. Tilanteen selvittelyä varten on olemassa myös erilaisia nettilinkkejä, joiden kautta nuori voi lähteä purkamaan tilannetta, jos ei heti uskalla puhua suoraan kenenkään kanssa. Nuorille on kuitenkin korostettu, että asia ei lopullisesti ratkea, ennen kuin aikuinen pääsee auttamaan tilanteen selvittelyssä.

Osiossa ”**Aikuiselle**” on lyhyt toimintaohjeistus erikseen aikuisille. Myös aikuisen, jolle häirinnästä kerrotaan, kannattaa kirjoittaa itselleen lyhyt muistio tilanteeseen palaamista varten. Muistiin kannattaa kirjata, milloin keskustelu on käyty, mitä nuori on kertonut ja mitä aikuinen on häneltä kysynyt. Myös aikuiset voivat käyttää tuotoksen nettilinkkejä apunaan joko jo ennen kun tilanteita tulee vastaan, tai kun tilanteen selvittely on ajankohtaista. Tärkeintä kuitenkin on, että kun nuori uskoutuu kokemuksistaan aikuiselle, aikuinen pysyy rauhallisena, kuuntelee nuorta ja kunnioittaa hänen kokemustaan. Luotettavan aikuisen tuki on tärkeintä, mitä nuori tarvitsee tilanteen selvittelyssä.

Kun aikuiselle herää epäily, että nuoren kokemassa häirinnässä saattaa olla kyse rikoksesta, hän voi käyttää vinkkejä tuotoksen sivulta ”**Mitä teen, kun huomaan tai epäilen, että nuori on kokenut seksuaalista häirintää? – Kun on epäily siitä, että on tapahtunut rikos**” sekä toimintamallin konsultaatiopuhelinnumeroita. Tärkeää on keskustella avoimesti nuoren kanssa siitä, että tilanteen selvittämiseen tarvitaan poliisin apua. Aikuisen tärkein tehtävä on tukea nuoren jaksamista.

Tuotoksessa on tuotu erikseen esiin myös se vaihtoehto, että nuoren kokemuksesta huolimatta poliisi ei pysty puuttumaan tilanteeseen. Siksi tärkeä osuus tuotoksessa on myös ”**Mitä teen, kun huomaan tai epäilen, että nuori on kokenut seksuaalista häirintää? – Kun rikoksen tunnusmerkistö ei täyty**”. Sivulla on tiivistetty tärkeitä toimintatapoja, joilla voidaan varmistaa, että kun nuori kertoo häirinnän kokemuksestaan, tilanteeseen osataan suhtautua oikein ja nuoren vointia tuetaan mahdollisimman hyvin. Myös tällaiset tilanteet on selvitettävä, jos ne tulevat esimerkiksi koulussa esille. Toimintamallin kaaviokuva selventää yksityiskohtaisemmin erilaisten tilanteiden seuraukset ja etenemistavat.

Toimintamallin periaatteen mukaan, kun nuori kokee seksuaalista häirintää, tilanteen selvittämisen aloittaminen on sen aikuisen vastuulla, jolle tieto ensimmäisenä tulee. Nuoren psykososiaalisen tuen lisäksi tärkeää on, että selvittämisprosessi saadaan mahdollisimman tehokkaasti käyntiin. Aikuisen vastuulla on arvioida, tarvitaanko

tilanteen selvittelyyn poliisin tai muiden ulkopuolisten apua. Siksi tuotoksen toimintamallissa on myös konsultaatiopuhelinnumeroita, joita aikuiset voivat tarvittaessa hyödyntää. Esimerkiksi rikoksen rajojen määrittely voi useissa tapauksissa olla vaikeaa ja vaatia poliisin konsultaatiota. Myös esimerkkejä rikoksen tunnusmerkistöstä on tuotu esiin tuotoksessa.

Tuotoksessa on erikseen muusta tekstistä nostettuja muutamia laatikoita, jotka auttavat sekä käsitteiden määrittelyssä että tärkeiden ohjeiden huomioimisessa. Esimerkiksi suojaikärajan käsite ja nuorten oikeudet häirintätilanteiden selvittelyssä ovat olleet tällaisia tärkeitä nostoja. Nämä käsitteet on avattu tarkemmin myös opinnäytetyön luvussa 2.1.

Itse **toimintamalli** on tiivistetty PDF-tiedostossa kaaviokuvaksi, jonka tarkoituksena on auttaa hahmottamaan toiminnan vaiheita. Kaavion alkutilanne on, että aikuisen on saatava tieto nuoren kokemasta häirinnästä. Alkuarvion ja nuoren tukemisen jälkeen edetään joko poliisin ohjeiden mukaan tai tilannetta tarkemmin arvioiden. Tässä kohdassa tilannetta voivat selvittää esimerkiksi vanhemmat tai opettaja yhdessä rehtorin kanssa. Toimintamallissa on pyritty huomioimaan eriasteisia häirintätapauksia ja määrittelemään teoille sen mukaisia jatkotoimenpiteitä. On huomioitava, että häirinnän kokemukseen on suhtauduttava vakavasti, vaikka nuori tekijä tai teosta epäilty ei olisikaan tarkoittanut toiminnallaan aiheuttaa toiselle häirityksi tulemisen kokemusta. Puuttuminen kaikkiin tapauksiin koettiin Naantalissa tärkeäksi paitsi häirityksi tulleen kokemuksen selvittelyn kannalta, mutta myös, jotta nuoret oppisivat, millainen toiminta ei yhteiskunnassa ole hyväksyttävää. Lisäksi Naantalissa koettiin käytyjen keskusteluiden perusteella, että systemaattinen puuttuminen niin kiusaamiseen kuin häirintäänkin vaikuttaa yhteisön yleiseen ilmapiiriin ja nuorten turvallisuuden kokemukseen.

Opinnäytetyön tuotoksen viimeiselle sivulle on koottu linkkilista ("**Mistä löydän lisää tietoa seksuaalisesta häirinnästä? Voinko puhua jonkun kanssa?**"), jota sekä nuoret että aikuiset voivat käyttää apuna niin ilmiöön tutustuessaan kuin tilanteita selvitellessäänkin. Myös **opinnäytetyön keskeiset lähteet** ja ohjeistus tarkemmista taustatiedoista ja toimintamahdollisuuksista on mainittu tällä sivulla.

6.2 Juliste ja video tuotoksen tukena

Kehittämistyön aiheen tärkeydestä ja ilmiön monimuotoisuudesta seurasi väistämättä melko pitkä opas. Siksi varsinaisen tuotoksen lisäksi aiheesta oli tarpeen tehdä myös vielä lähestyttävämpi tiivistys, eräänlainen muistutus, siitä, että toimintamalli on olemassa ja käytössä. Tämä tiivistys on julistemuodossa, jotta sitä voidaan levittää niin aikuisten työtiloihin kuin nuorten arkeenkin esimerkiksi koulun seinille. Juliste on myös opinnäytetyön liitteenä (Liite 2). Julisteeseen on nostettu lyhyesti seksuaalisen häirinnän määrittelyä ja nuorille tärkeitä toimintatapoja. Lisäksi julisteessa on yksinkertaistettuna toimintamallin kaaviokuva ja tietoa siitä, mitä kautta aiheen tutkimista voi tarvittaessa jatkaa.

Sinisävyisen julisteen tarkoitus on herättää nuorten huomio ja muistuttaa siitä, että seksuaalisen häirinnän toimintamalli ja linkkilista ovat nuoria varten. Julisteessa mainitaan myös oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten mahdollisuus auttaa nuoria. Tärkeää on julisteen avulla rohkaista nuorta kertomaan kokemuksistaan turvalliselle aikuiselle, jotta tapahtunutta ei tarvitse miettiä ja murehtia itsekseen.

Opas ja juliste auttavat tilanteiden käsittelyssä ja muistuttavat toimintamallista sekä nuoria, heidän perheitään että nuorten kanssa työskenteleviä kaupungin ammattilaisia. Seksuaalisesta häirinnästä on kuitenkin tarpeen puhua nuorten kanssa useamminkin kuin vain kerran yläkoulun tai lukion aikana, jotta nuorilla on kaiken muun oppimansa ohella mahdollisuus palauttaa muistiin myös omia oikeuksiaan ja toimintamahdollisuuksiaan häirinnän suhteen. Voi myös olla, että ensimmäisellä kerralla, kun seksuaalista häirintää ilmiönä ja aiheeseen liittyvää toimintamallia käydään läpi, keskustelu ei jää nuoren mieleen. Jotta useamman aikuisen olisi helpompi palata ilmiöön ryhmän kanssa uudestaan, mallista oli tarpeen tehdä vielä videomuotoinen tiivistys. Videomuotoinen tiivistelmä varmistaa, että nuorille tärkeimmät kohdat pitkästä tuotoksesta välittyvät samanlaisena jokaiselle ryhmälle. Video on piilotettu YouTube-video, jonka pääsee katsomaan vain suoran linkin kautta. Suora linkki on opinnäytetyön liitteenä (Liite 3).

Video mahdollistaa toimintamallista muistuttamisen ja ilmiön mieleen palauttamisen esimerkiksi aamunavauksena. Videota voidaan käyttää joko sellaisenaan ja tarjota sen jälkeen nuorille erikseen keskustelumahdollisuutta ammattilaisen kanssa, tai video voidaan katsoa yhteisen keskustelun avauksena. Kuuden minuutin mittaisessa videossa

käydään lyhyesti läpi, miksi toimintamalli on olemassa, mitä seksuaalinen häirintä on ja miten nuori voi toimia, jos kohtaa häirintää tai kuulee toisen nuoren kokemuksesta. Videossa on korostettu yhä myös aikuisen vastuuta tilanteen selvittelyssä ja sitä, että nuoren tehtävä ei ole kantaa vastuuta tapahtuneesta. Toimintamallin tärkeimmät ajatukset on koottu vielä videon loppuun: Nuoren olisi tärkeää puhua kokemuksestaan luotettavan aikuisen kanssa, ja kenenkään ei tulisi koskaan vähätellä toisen kokemusta häirityksi tulemisesta.

6.3 Kehittämistyön dokumentointi ja analyysi

Kehittämistyön dokumentointi on ollut tärkeä osa kehittämistyön prosessia ja mahdollistanut tuotoksen muotoutumisen mahdollisimman käyttökelpoiseen ja ymmärrettävään muotoon. Dokumentointi tässä kehittämistyössä on tapahtunut pääsääntöisesti keräämällä omia muistiinpanoja ja kirjoittamalla niitä puhtaaksi, jotta ne ovat voineet toimia tuotoksen ja tukimateriaalin tuottamisen tukena. Myös jaettuja ja kirjoittaen kommentoituja paperiversioita on voinut käyttää työstämisen ja lopullisen muotoilun apuna. Lisäksi sähköpostitse käydyt kommentointikierrokset ovat mahdollistaneet sen, että toimijat ovat saaneet esittää kommentteja kirjallisesti.

Dokumentointitavaksi valikoitui kirjoittaminen, sillä osallistavissa kokouksissa oli usein niin paljon toimijoita paikalla yhtä aikaa, että kommenttien äänittäminen tai videointi olisi ollut teknisesti vaikeaa ja materiaalin purkaminen olisi vienyt huomattavasti enemmän aikaa. Lisäksi äänittäminen tai videointi olisi ollut tilaisuuksissa niin poikkeava toimintatapa, että se olisi voinut vaikuttaa siihen, mitä toimijat haluavat ja uskaltavat sanoa ääneen. Tarpeen ei myöskään ole ollut eritellä sitä, kenen kommentti mikäkin kehitysehdotus on ollut, joten näin yksityiskohtainen dokumentointi ei ollut tarkoituksenmukaista. Sähköpostitse saadut kirjalliset kommentit tuhoutuvat luonnollisesti hyvin pian opinnäytetyön valmistumisen jälkeen kun keskusteluissa käytetty sähköposti poistuu ammattikorkeakoulun toimesta opinnäytetyön tekijän käytöstä. Myös omat muistiinpanot, joissa ei edes ole nimetty kommenttien tuottajia, on tarkoituksenmukaista tuhota opinnäytetyöprosessin päätteeksi. Joka vaiheessa tuotosta ja itse opinnäytetyön raporttia kehittäessä nämä dokumentit ovat kuitenkin olleet tärkeä osa työskentelyn suunnan ohjaamista.

Dokumentoitua kehittämismateriaalia on ollut tarpeen analysoida jatkuvasti tuotosta kehittäessä. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin (Verne – Tampereen yliopisto 2017) avulla on voitu nostaa esiin osallistavissa keskusteluissa usein toistuvia teemoja ja erotella yksittäisiä ajatuksia ja mielipiteitä kehittämisaineistosta.

Esimerkkinä sisällönanalyysistä, vastuunjako ja sen selkeyttäminen on ollut kehittämisaineistossa usein toistuva elementti. Myös erillisen toimintamallin kehittämisen tarve oli erityisesti prosessin alkuvaiheessa keskusteluissa usein esiin nouseva teema. Työskentelyn eri vaiheissa korostui myös sosiaalisen median merkitys nuorten kokemassa seksuaalisessa häirinnässä sekä koulun resurssit puuttua tällaiseen häirintään. Nämä havainnot ovat ohjanneet kehittämistyötä ja tuotoksen sisältöä. Ilman aineiston analyysiä dokumentoinnilla ei olisi ollut kehittämistyössä merkitystä ja tuotos ei ehkä olisi kyennyt vastaamaan toimijoiden tarpeeseen nykyisellä laajuudellaan.

7 KEHITTÄMISTYÖN ARVIOINTI JA POHDINTA

7.1 Kehittämistyön arviointi

Kehittämistyön tehtävä oli tuottaa osallistavien keskusteluiden avulla käyttökelpoinen toimintamalli seksuaalisen häirinnän tilanteisiin puuttumisen tueksi. Kehittämistyön tuotoksena valmistui sähköinen opas sekä juliste ja video, jotka tukevat oppaan toimintamallista tiedottamista. Tärkeitä tavoitteita olivat nuorten hyvinvoinnin tukeminen sekä pyrkimys lisätä ilmiön tunnettavuutta sekä nuorten, perheiden että Naantalın kaupungin työntekijöiden keskuudessa. Osallistaviin keskusteluihin osallistui aktiivisesti useita toimijoita prosessin aikana. Työskentely yhdessä toimijoiden ja samalla kohderyhmän kanssa mahdollisti jatkuvan kehittämisen prosessin ja sen arvioinnin. Toimijalähtöisen suunnittelun tarkoitus onkin varmistaa se, että tuotos on käyttökelpoinen toimijoiden arjessa. (Toikko & Rantanen 2009, 94-96). Siksi tärkeää oli osallistaa heitä, jotka häirintätilanteita ja niiden selvittelyä saattavat kohdata. Tämä koko kehittämistyötä kannatellut osallistamisen ajatus on samalla yksi sosionomin tärkeistä kompetensseista (Innokylä 2016), joka realisoitui mielekkäästi kehittämistyön prosessin aikana.

Tuotoksesta tuli palautteiden perusteella selkeä ja käyttökelpoinen. Myös seksuaalisen häirinnän käsitteen avaaminen tuotoksessa ja tukimateriaaleissa koettiin hyödylliseksi. Käsitteiden osalta tietoperustasta oli selkeä apu tuotokseen valikoitujen osien jäsentämisessä, ja tietoperusta keskittyi selkeästi tuotoksen kannalta hyödyllisiin osaluokiin. Tuotoksesta tiedottaminen kehittämistyön loppuvaiheessa opettajien koulutuspäivässä, Kuraattoripäivillä sekä nuorten ryhmissä Naantalın yläkouluilla ja lukiossa vahvisti toimintamallin tunnettavuutta toimintaympäristössään tehokkaasti.

Kehittämismenetelmien ja -prosessin eettisyys pyrittiin varmistamaan huolehtimalla asianmukaisesta tiedottamisesta ja mahdollisten eettisten ongelmien, kuten puolueellisuuden, tiedostamisesta. Yhdenvertaisuuden korostaminen yhtenä sosiaalialan ammattieettisenä periaatteena osallisuuden lisäksi oli kehittämistyössä eettisesti tärkeää (Talentia 2017, 7). Osallistavien keskusteluiden ja sähköpostitse kerättyjen palautteiden heikkous oli siinä, että vaikka tuotoksessa ja prosessin kirjallisissa vaiheissa ei ole ollut tarpeen eritellä kommentoijien nimiä, keskustelutilaisuudet eivät tarjonneet laajoja mahdollisuuksia anonyymiin

kommentointiin. Myös sähköposteihin vastattiin omalla nimellä, joten täysi anonymiteetti ei sitäkään kautta ollut mahdollinen. Mahdollista on, että kommentteja jäi lausumatta epävarmuuden seurauksena. Työyhteisön hierarkiat ja toistuvasti aktiiviset keskustelijat saattoivat vaikeuttaa hiljaisempien osallistujien mahdollisuutta kertoa mielipiteistään. Erityisesti nuorten kohdalla on mahdollista, että kaikki eivät uskaltaneet kertoa ajatuksistaan vastareaktioiden pelossa. Siksi osassa tilaisuuksissa oli mahdollista jättää kirjoittaen kommentoitu paperiversio kehittämistyön tekijälle. Tätä olisi voinut toteuttaa useammassakin tilaisuudessa prosessin eri vaiheissa. Lisäksi lukiolaisilla oli mahdollisuus esittää seksuaalisesta häirinnästä ja toimintamallista kysymyksiä anonymisti ennen aamunavausta, ja kaikille nuorille korostettiin mahdollisuutta oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstön tukeen, jos aihe jäi käsittelyn jälkeen ahdistamaan nuorta. Näin pyrittiin varmistamaan nuorten mahdollisuus jatkaa mahdollisesti vaikean aiheen käsittelyä.

Kehittämistyön reliabiliteettia eli luotettavuutta ja validiteettia eli pätevyyttä lisäsi ensisijaisesti prosessin avoimuus. Sen lisäksi, että tuotosta kommentoivat usean tahon edustajat, he pääsivät seuraamaan prosessin etenemistä osallistumalla useampaan tilaisuuteen tuotoksen kirjoittamisen eri vaiheissa. Näin toimijat pystyivät varmistamaan, että tuotos kehittyi toimintaympäristölle ja kohderyhmälle käytännölliseen suuntaan. Lukuisista osallistuneista toimijoista huolimatta on huomioitava, että koska prosessiin ja tuotokseen perehtyminen vaati erityisesti sähköpostikommentteja kerätessä kiireisten työntekijöiden resursseista rajallisinta, eli aikaa, voi olla, että kaikki halukkaat eivät ehtineet kommentoida toimintamallia sen kehittämävaiheessa muun työnsä ohessa. Voi myös olla, että koska suuri osa toimijoista työskenteli kouluympäristössä, muissa ympäristöissä työskentelevien työntekijöiden sitouttaminen toimintamalliin ei tullut prosessin aikana yhtä valmiiksi, ja tätä osuutta toimeksiantajan tulisi vielä jatkossa kannatella. Yksittäiset työntekijät sosiaali- ja nuorisopalveluista pääsivät onneksi osallistumaan prosessiin useissa eri vaiheissa ja varmistivat osaltaan, ettei toimintamallissa ole lähtökohtaisesti suuria epäkohtia heidän työympäristöihinsä sovellettuna.

Tärkeä osa tuotoksen validointia oli myös työntekijöitä edustaneen lakimiehen hyväksyntä toimintamallille. Myös OAJ:n lakimieheltä pyydettiin kommenttia opettajatyön näkökulmasta, mutta tätä kommenttia ei kehittämistyön aikana pyynnöistä huolimatta saatu. Virallisen hyväksynnän saaminen myös OAJ:n taholta olisi osaltaan voinut varmistaa kehittämistyön pätevyyttä. Kaiken kaikkiaan kehittämistyö on kuitenkin

palautteiden perusteella käytössä olleisiin mahdollisuuksiin suhteutettuna luotettava, validi ja eettisesti toteutettu ja sen tuotos vastaa asetettuja tavoitteita.

7.2 Mahdolliset jatkotoimenpiteet

Opinnäytetyön tuotoksen valmistumisen ja käyttöönoton jälkeen on huomioitava, että Naantalin kaupungin toimijoiden on pidettävä toimintamallia esimerkiksi yhteystietojen osalta ajan tasalla. Toimeksiantajan on siis tarpeen määrittää, kuka muutoksia tekee, jos muutostarpeita ilmenee. Nopeasti muuntuvassa sosiaalisen median ajassa ja lainsäädännön sekä koulujen käytäntöjen muuttuessa myös toimintamallin on oltava aina mahdollisimman ajantasainen, jotta se säilyy käyttökelpoisena ja luotettavana tukena työntekijöille sekä nuorille perheineen.

Kehittämistyön tuotoksen olemassaolo itsessään ei välttämättä ole riittävä toimenpide muuttamaan yhteisön toimintakulttuuria niin, että seksuaalisen häirinnän tilanteisiin puuttuminen olisi toimijoille helppoa. Tuotoksen lisäksi on tarvittu keskustelua ja ilmiön tuomista esiin sekä nuorille että aikuisille. Ensimmäinen askel tässä otettiin jo tuotoksen suunnitteluvaiheessa, osallisuuden varmistamisessa. Tärkeänä jatkotoimenpiteenä kehittämistyölle olisi kuitenkin kasvattaa ennaltaehkäisevän toiminnan osuutta yhteisössä entisestään. Muita mahdollisia jatkotoimenpiteitä kehittämistyölle voisivat olla esimerkiksi häirintätilanteiden selvittämisen toimintamallin vaikuttavuuden tutkiminen pidemmällä aikavälillä tai ennaltaehkäisy ja toimintamallin yhteisvaikutusten laadullinen selvittäminen.

Työryhmässä keskusteltiin alusta asti siitä, että oleellisena osana seksuaalisen häirinnän vähentämistä nuorten keskuudessa olisi tietoisuuden lisääminen ilmiöstä ja nuorten omista mahdollisuuksista puuttua tilanteisiin mahdollisimman aikaisin. Toimintamallista ja käsitteistä tiedottaminen itsessään on toki osa ennaltaehkäisyä, sillä se mahdollistaa nuorille keinoja tunnistaa häirintätilanteita ja puuttua niihin yhdessä aikuisen kanssa jo varhaisessa vaiheessa. Syksyn aikana nuoria on pyritty valistamaan siitä, mitä seksuaalinen häirintä on, mitä siitä voi seurata ja miksi siihen puuttuminen on tärkeää. Myös tietoisuuden lisääminen nuorten seksuaalioikeuksista olisi tärkeää.

Koulut sisällyttävät työryhmän mukaan jo esimerkiksi terveystiedon opintoihin jonkin verran keskustelua seksuaalisuudesta, häirinnästä, rajoista ja oikeuksista, mutta kävi ilmi, että useiden toimijoiden mielestä tietoa pitäisi saada nuorille enemmänkin. Tämän

kehittämistyön tuotoksen toimintamallin käyttöönotto kouluille sekä opas itsessään lisäävät omalta osaltaan tietoisuutta hieman, mutta laajemmallekin ennaltaehkäisevälle työlle olisi työntekijöiden mielestä kysyntää. Siksi opinnäytetyön luvussa 3.2 on kerättyä muutamia esimerkkitahtoja, joiden avulla ennaltaehkäisyä voisi tuoda nuorten arkeen.

Tärkeää olisi löytää jokaiselle koululle oma ja luonteva tapansa käsitellä seksuaalista häirintää käsitteenä sekä sen ennaltaehkäisemiseksi että tunnistamiseksi. Osana koulun arkea esimerkiksi vuosikelloon sisällytettynä aiheen käsittely säännöllisesti voisi olla tarpeen. Näin myös uudet oppilaat saisivat tiedon, eikä tiedottaminen jäisi yksittäiseen kertaan tai olisi yksittäisestä opettajasta riippuvaista. Ennaltaehkäisyn materiaalipaketista voisi räätälöidä Naantalille oman paketin. Siinä tulisi tarkentaa ainakin häirinnän käsite, koulun toimintakulttuuri, toimintamalli sekä korostaa kunnioittavaa ilmapiiriä. Paketin tulisi kattaa useita luokka-asteita jatkuvuuden varmistamiseksi. Nuorten kanssa toiminnalliset elementit voisivat auttaa sanoman tarkentamisessa. Tärkeää olisi, että materiaalipaketissa olisi selkeät, yksityiskohtaiset ohjeet, joita mahdollisimman moni opettaja tai muu ryhmän vetäjä voisi seurata. Toimintamuodon tulisi myös olla sovittuna koulun kanssa – käydäänkö aihetta läpi luokka kerrallaan, auditoriossa, pienryhmissä vai esimerkiksi osana rastikierrosta – jotta toteuttaminen olisi arjessa mahdollisimman helposti suunniteltavissa. Sisällyttäminen koulun arkeen ja aikatauluihin tulisi tehdä mahdollisimman helpoksi. Tämän kehittämistyön tuotosta ja tukimateriaalia voisi käyttää kertaamisen osana.

7.3 Ammatillinen kasvu

Jo aiemmin mainitun osallistamisen lisäksi tämä kehittämistyö vastasi useisiin muihinkin sosionomille tärkeisiin kompetensseihin. Tärkeimpinä kompetensseina esiin nousevat monialaisessa yhteistyössä toimiminen, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen näkökulmien tunnistaminen (Innokylä 2016). Näiden kompetenssien taustalla näkyvät myös sosiaalialan ammattilaiselle tärkeät eettiset periaatteet (Talentia 2017, 7). Työskentelyn kompetenssien ja eettisen osaamisen kiinteän yhteyden ymmärtäminen onkin yksi tärkeä ohjaava tekijä tulevana sosionomina. Yhteys mahdollistaa myös omien ammatillisten arvojen määrittämisen ja noudattamisen.

Eettisävytteisten kompetenssien kasvun lisäksi kehittämistyö on tarjonnut tärkeitä oivalluksia hyvinvointiin liittyvien haasteiden jäsentämisessä. Kehittämistyö on lisännyt

ymmärrystä myös haasteiden vaikutuksista sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Niin kehittämistyön suunnittelu, toteutus ja arviointi kuin kehittämismenetelmien soveltaminenkin ovat tarjonneet hyvän alustan ammatilliselle kasvulle. Oman työn johtamisen kehittyminen on mahdollistanut tuottoisan kehittämisprosessin ja tarjonneet useita oppimisen kokemuksia. Kompetenssien tunnistamisen osalta lähteenä ammatillisen kasvun oivalluksille on yhä Innokylän (2016) tarjoama listaus.

Kehittämistoiminnan osaaminen on moninaisuudessaan tärkeä osa korkeakoulutasoista koulutusta. Tätä osaamista vahvistaa mahdollisuus työskennellä yhteistyössä työelämätoimijoiden kanssa. (Salonen ym. 2017, 15.) Siksi kehittämistyön toteuttaminen on ollut antoisa osa opintoja. Se on myös osaltaan lisännyt kiinnostusta hankemuotoiseen työskentelyyn työelämässä. Erityisesti sen yhteiskunnalliset vaikuttamismahdollisuudet ja innovatiivisuus vaikuttavat mielekkäiltä.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille – Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampereen Yliopistopaino Oy: Tampere. Viitattu 12.12.2018.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90817/Opas_21%20_verkko.pdf
- Granskog, P., Haanpää, S., Järvinen, J., Lahtinen, M., Laitinen, K. & Turunen-Zwinger, S. 2018. Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018:4a. Viitattu 7.11.2019. ISBN 978-952-13-6481-5 (pdf).
- Honkala, A. 2018. Riistetty lapsuus, rikottu keho – Lapsiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta. Teoksessa Launis, M. & työryhmä (toim.) Tästä saa puhua! – seksuaalista väkivaltaa Suomessa. S&S: Helsinki. 63-77.
- Innokylä. 2016. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Viitattu 1.11.2019.
<https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>
- International Planned Parenthood Federation. 2008. Sexual rights: an IPPF declaration. Viitattu 14.11.2019. https://www.ippf.org/sites/default/files/sexualrightsippfdeclaration_1.pdf
- Kallunki, E. 2019. Kouluterveyskysely: tyttöjen seksuaalinen häirintä somessa on selvästi lisääntynyt. Yle. Viitattu 1.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10973856>
- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2010. Portaita Pitkin – Opas vanhemmille. WSOY: Helsinki.
- Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta. 2014. 30.12.2014/1329 muutoksineen. Saatavilla www.finlex.fi.
- Leppänen, M. 2018. Selvitys: Lasten ja nuorten seksuaalinen häirintä rehoittaa sosiaalisessa mediassa – "Snäpissä pojalta tuli kuva genitaalialueesta". Yle. Viitattu 1.11.2019.
<https://yle.fi/uutiset/3-10384995>
- Liinamo, A., Jokinen, M., Varstala, S & hankkeen työryhmä (Seksuaalikasvatuksen kehittämishanke). 2013. Johdannoksi seksuaalikasvattajalle. Sivustolla Kosketus – kuinka opettaa seksuaaliterveydestä ja ihmissuhteista koulussa. Opetushallitus. Viitattu 27.2.2019.
https://www.edu.fi/kosketus/johdannoksi_seksuaalikasvattajalle
- Lounais-Suomen mielenterveysseura. Seksuaaliväkivalta. Viitattu 12.12.2018.
<http://www.mielenterveysseurat.fi/turku/materiaalit/tietoa-kriiseista/seksuaalivakivalta>
- Lounela, E. 2018. Pahinta ei ollut lääppiminen tai raiskaaminen, vaan toisen vallassa oleminen – Instituutiot ja seksuaalinen väkivalta. Teoksessa Launis, M. & työryhmä (toim.) Tästä saa puhua! – seksuaalista väkivaltaa Suomessa. S&S: Helsinki. 51-62.
- Meri, M. 2018. Kikkelikuvia ja kostopornoa – tietotekniikka seksuaalisen väkivallan välineenä. Teoksessa Launis, M. & työryhmä (toim.) Tästä saa puhua! – seksuaalista väkivaltaa Suomessa. S&S: Helsinki. 134-149.
- Naantali. 2019. Nuorten palvelut. Viitattu 11.11.2019. <https://www.naantali.fi/fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/nuorten-palvelut>
- Naantalilukion OPS 2016. Viitattu 11.12.2018.
http://www.naantali.fi/opetus_ja_koulutus/lukio/fi_FI/ops/_files/100123195546796126/default/Naantalilukion%20OPS%202016%20paivitetty.pdf

Nuorten exit. n.d. Nuorelle. Viitattu 27.2.2019. <https://nuortenexit.fi/tietoa-ilmioista/13-29-vuotiaalle-nuorelle>

Pelastakaa lapset ry. 2011a. Suojele minua kaikelta – Tietoa internetin ja digitaalisen median osuudesta lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön lasten kanssa ja heidän hyväkseen toimiville ammattilaisille. Viitattu 6.11.2019. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/4231ab69585aba255fd395fd1eadea78/1544639647/application/pdf/1259878/PeLa_SHK_esite_web.pdf

Pelastakaa lapset ry. 2011b. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Viitattu 10.11.2019. http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapsset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf

Perusopetuslaki. 2013. 30.12.2013/1267 muutoksineen. Saatavilla www.finlex.fi.

Pihkala, M., Puu, P. & Lampinen, J. 2012. Mun rajat. Viitattu 20.10.2019. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/amnesty-fi/2014/04/MUN-RAJAT_TYOKIRJA_TA_lores-3.pdf

Poliisi. 2019. Ankkuri-toiminta Lounais-Suomen poliisilaitoksella. Viitattu 28.10.2019. <https://www.poliisi.fi/lounais-suomi/ankkuri>

Rikoslaki. Laki seksuaalirikoksista. 2011. 20.5.2011/540 muutoksineen. Saatavilla www.finlex.fi

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. PS-Kustannus: Jyväskylä.

Salmivalli, C., Poskiparta, E. & KiVa Koulu -työryhmä. 2018. OSA I: Avain KiVaan Kouluun. Viitattu 11.11.2019. http://www.kivakoulu.fi/assets/files/kiva_koulu_opettajanopas_avain_kivaan_kouluun_fi_2018.pdf

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turun ammattikorkeakoulu: Turku.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.10.2019. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Talentia. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Osallisuuden edistäminen. PunaMusta Oy: Helsinki. Saatavissa myös sähköisenä <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Tasa-arvovaltuutettu. n.d. Ei meidän koulussa. Tasa-arvovaltuutetun toimisto. Viitattu 12.12.2018. <http://www.eimeidankoulussa.fi/opettajalle/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2017a. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa: TEA 2016. Viitattu 31.1.2019 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705116376>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2017b. Seksuaalisuus puheeksi – keskeiset käsitteet. Viitattu 25.2.2019. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi/keskeiset-kasitteet

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. TEAvisari. Viitattu 31.1.2019 <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tiedonkeruut>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2019b. Kasvuympäristön turvallisuus. Viitattu 1.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kasvuympariston-turvallisuus>

Tiensuu, M. 2018. Aina väärän ikäinen ja väärässä asemassa – Seksuaalinen häirintä työpaikalla. Teoksessa Launis, M. & työryhmä (toim.) Tästä saa puhua! – seksuaalista väkivaltaa Suomessa. S&S: Helsinki. 39-50.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press: Tampere.

Verne – Tampereen yliopisto. 2017. Tiedon analysointi. Viitattu 30.10.2019.
<http://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>

Viljamaa, J. 2017. Mitä minä teen tämän teinin kanssa. Minerva: Helsinki.

Vilkka, H. 2011. Seksuaalinen häirintä. PS-kustannus: Jyväskylä.

Väestöliitto. 2019. Seksuaalioikeudet. Viitattu 25.2.2019.
<https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>

Weissbourd, R. 2018. Let's Take a Stand Against Sexual Harassment in Schools. Educational Leadership: The Promise of Social-Emotional Learning, 52-57. Viitattu 11.11.2019.
<http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/oct18/vol76/num02/Let's-Take-a-Stand-Against-Sexual-Harassment-in-Schools.aspx>

World Health Organization. 2019. Sexual and reproductive health – Defining sexual health. Viitattu 25.2.2019.

https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Zetterström Dahlqvist, H., Landstedt, E. & Gillander Gådin K. 2015. Direction of peer sexual harassment victimization and depressive symptoms in adolescents. European Journal of Public Health 25. Viitattu 14.11.2019. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv176.203>

MITEN TOIMIN, KUN NUORTA HÄIRITÄÄN SEKSUAALISESTI?

Laura Kairittu

Opinnäytetyön (AMK) tuotos

Sosionomi, sosiaali- ja kasvatusalan osaamisalue

2019

OPINNÄYTETYÖ

Opinnäytetyön tarkoitus on ollut luoda Naantalissa lasten ja nuorten kanssa toimiville ammattilaisille toimintamalli, joka mahdollistaa seksuaaliseen häirintään puuttumisen selkeästi, nopeasti ja yhtenäisellä tavalla. Opinnäytetyö sisältää yksinkertaistetun kaaviokuvan, joka auttaa lukijaa hahmottamaan toiminnan vaiheet ja tapahtumien seuraukset yhdellä vilkaisulla, sekä tiiviin tekstipaketin, josta on hyötyä tilanteiden hoitamisessa. Toimintamalli on julkinen, jotta toimintatavat olisivat kaikille tutut, niihin sitoutuminen olisi helpompaa ja myös tietoisuus seksuaalisesta häirinnästä lisääntyisi ja sen kautta siihen puuttuminen olisi helpompaa sekä nuorille että aikuisille.

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Naantalin kaupungin sivistystoimi. Opinnäytetyön tekemisen tukena on ollut työryhmä, joka on koostunut Naantalissa lasten ja nuorten kanssa toimivista aikuisista. Työryhmän tarjoamat näkemykset ovat osaltaan varmistaneet, että toimintamalli on käyttökelpoinen Naantalissa. Monialainen yhteistyö on tuonut useita näkökulmia työskentelyyn. Työryhmän edustajia on ollut sekä eri kouluilta että kouluympäristön ulkopuolelta, mikä myös on helpottanut toimintamallin suunnittelua kaikkien tarpeisiin sopivaksi ja helpottanee myös käytäntöjen juurruttamista eri yksikköihin.

Toimintamallia ovat kehittämisvaiheessa päässeet työryhmäläisten lisäksi kommentoimaan hyvinvointityöryhmät, vanhemmat, opiskelijat, sosiaalitoimi, lakimies sekä kriisikeskuksen työntekijä. Kiitos kaikille arvokkaista kommenteista ja kehitysehdotuksista.

MITÄ SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ ON?

Lapsen tai nuoren seksuaalinen häirintä on altistamista sellaiselle seksuaaliselle sisällölle, joka on lapsen tai nuoren ikätasolle sopimatonta tai ei-toivottua – joko fyysistä, sanallista tai esimerkiksi visuaalista sisältöä. Seksuaalinen häirintä loukkaa uhrin koskemattomuutta usein toistuvasti. Yksittäinenkin teko on silti tuomittava, sillä kokemuksen voimakkuus on yksilöllistä ja häirinnän muotoja on erilaisia.

Sosiaalinen media ja internetin arkipäiväistyminen on lisännyt lasten ja nuorten riskiä joutua häirinnän uhriksi netissä. Häirintä netissä ja sosiaalisessa mediassa voi olla monimuotoista. Se voi esimerkiksi rajoittaa nuoren mahdollisuuksia käyttää tiettyjä sovelluksia häirinnän pelossa tai sama häiritsijä voi pyrkiä tavoittamaan nuorta useamman kanavan kautta samanaikaisesti. Häirintä tai kiusaaminen saatetaan myös laajentaa uhrin lähipiiriin, jos tavoitteena on pilata tämän maine. Myös valeprofiilien luomisella tai oikean profiilin hakkeroisella pyritään aiheuttamaan nuorelle häpeää ja ahdistusta.

Arkikielessä ja osittain myös lainsäädännössä seksuaalinen häirintä kattaa usein myös sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen sekä sukupuolitetun kaltoinkohtelun ja ahdistelun. Seksuaalinen häirintä on luonteeltaan seksuaalisesti virittyntä. Sukupuolisessa häirinnässä sen sijaan esimerkiksi häiritsevät huomautukset ahdistavat erityisesti kokijan sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua. Kaltoinkohtelu puolestaan korostaa seksuaalisen tai sukupuolisen itsemääräämisoikeuden loukkauksia, jotka eivät silti välttämättä yksinään täytä rikoksen kriteerejä. Esimerkiksi vastoin omaa tahtoa koettu seksuaalissävytteinen puhe, joka ei ole nuoren kehitystasolle sopivaa, voidaan nähdä tällaisena kaltoinkohteluna. Sekä seksuaalisessa että sukupuoleen perustuvassa häirinnässä tekijä loukkaa tarkoituksella toisen koskemattomuutta tai luo

ilmapiiriä, joka on uhkaava, ahdistava tai nöyryyttävä. Myös tässä tekstissä käytetään pääsääntöisesti termiä seksuaalinen häirintä kattokäsitteenä edellä mainituille häirinnän, ahdistelun ja kaltoinkohtelun muodoille.

Seksuaalisessa häirinnässä ja kiusaamisessa voi olla paljon samoja elementtejä, kuten toisen vähättelyä ja uhrin ahdistuneisuutta. Raja voikin olla vaikeasti täsmennettävissä tai vaikeaa erottaa esimerkiksi huumorista. Häirintätilanteissa on kuitenkin seksuaalinen tai sukupuolittunut sävy. Tilanteiden tunnistaminen vaatii herkkyyttä ja tilannetajua sekä aikuisilta että nuorilta itseltään.

Aina raja tekojen ja aikomusten välillä ei ole selkeä. Kysymys siitä, mikä on kiellettyä ja mikä ei, voi joissain tapauksissa olla vaikea määrittää konkreettisesti. Ristiriitaista häirintätapausten selvittämisessä on, että vaikka seksuaalinen häirintä on rikos, häirinnäksi koetut teot eivät aina välttämättä täytä rikosnimikkeiden ehtoja. Häirinnän tulee kuitenkin täyttää jokin rikoslain tunnusmerkistö, jotta poliisi tutkii asiaa. Siksi on tärkeää tietää, että sekä sosiaalitoimen että poliisin edustajaa saa tarvittaessa konsultoida ilman, että asianosaisten nimiä tarvitsee kertoa. Toimintamallin ohjeistus vastaa myös tilanteisiin, joissa nuori kokee tulleen ahdistelluksi, mutta poliisi ei käsittele tilannetta rikoksena.

Suojaikärajan tarkoitus on suojella lapsia – aikuinen ei saa ryhtyä seksuaalisiin tekoihin alle 16-vuotiaan kanssa. Ikäraja on 18, jos kyse on perheen sisäisestä suhteesta tai luottamussuhteesta, kuten valmentajasta ja valmennettavasta. Jos kaksi nuorta on henkiseltä ja fyysiseltä kehitykseltään suunnilleen samalla tasolla ja molemmat ovat suostuneet tapahtumiin, rikosta ei katsota tapahtuneen.

MITEN SEKSUAALISEN HÄIRINNÄN TAPAUSTEN SELVITTÄMINEN EROAA KIUSAAMISTILANTEIDEN SELVITTÄMISESTÄ?

Seksuaalisen häirinnän tapausten selvittämisen toimintamalli eroaa KiVa-koulun kiusaamistilanteiden käsittelyn toiminnasta, joten siitä oli tarpeen tehdä oma erillinen kokonaisuutensa. Seksuaalisuus on aiheena usein kiusaamistakin henkilökohtaisempi ja osittain se on edelleen jopa tabu. Siksi erityinen hienotunteisuus on tarpeen tilanteiden selvityksessä. Häirintätapausten käsittelyn toimintamalli perustuu siihen, että häirintää kokenut nuori saa vaikuttaa siihen, kenen kanssa hän käy tapahtunutta läpi. Nuoret haluavat usein puhua aiheesta vain turvalliseksi ja tutuksi kokemansa aikuisen kanssa. Tilanteet onkin hoidettava niin, että häirintää kokenut nuori saa apua ja tukea mahdollisimman nopeasti ja sen hakeminen olisi hänelle mahdollisimman helppoa.

Naantalissa ei koettu luontevaksi järjestää KiVa-tiimin tapaan vastuuhenkilöitä selvittämään kaikkia seksuaalisen häirinnän tapauksia. Sen sijaan tärkeäksi koettiin, että kuka tahansa koulun ja nuorisotoimen henkilökunnasta osaisi ja uskaltaisi puuttua seksuaaliseen häirintään sitä havaitessaan. Vaikeaksi puuttumisen voi tehdä aiheen henkilökohtaisuuden lisäksi epävarmuus rikoslainsäädännöstä, jota KiVa-toiminnassa ei yleensä tarvita. Siksi toimintamalli pyrkii tarjoamaan tukea myös rikosepäilytilanteiden käsittelyyn. Myös mahdollisuus konsultoida poliisia helpottanee epäselvien tilanteiden hoitamista. Seksuaalirikokset ovat vakavia rikoksia, joilla on pitkäaikainen vaikutus nuoren elämään. Siksi on tärkeää, että häirintään puututaan mahdollisimman nopeasti, tehokkaasti ja nuorta kunnioittaen.

NUORELLE

Jos koet häirintää tai näet sitä kaveripiirissä tai koulussa, kannattaa jatkokäsittelyä varten dokumentoida tapahtumat esimerkiksi päiväkirjamerkinnän tapaan. Sen avulla voi olla myöhemmin helpompi palata tapahtuneeseen ja kertoa siitä aikuiselle. Kannattaa kirjoittaa esimerkiksi missä, milloin ja mitä on tapahtunut, sekä keitä on ollut tilanteessa läsnä. Myös todisteet, kuten saapuneet viestit, on hyvä säilyttää sen aikaa, että saat ne näytettyä aikuiselle. Esimerkiksi kuvakaappaus voi olla hyvä tapa säilyttää viestit. Muista, että kukaan ei ansaitse tulla häirityksi seksuaalisesti.

Nuorten exit tarjoaa nettisivuillaan tietoa seksuaalisesta häirinnästä, nuorten seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja seksuaalisesta kaltoinkohtelusta. Sivusto on informatiivinen, nuorille suunnattu ja sen kautta on myös mahdollisuus viestitellä chatissa alan ammattilaisten kanssa. *Nuorten exit* voi olla yksi tapa auttaa sekä häirintätilanteiden tunnistamisessa että häirittyjen nuorten kokemusten käsittelyssä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa et heti uskalla tai halua puhua aikuisen kanssa kasvatusten tai kaipaat lisää luotettavaa tietoa aiheesta, sivustoon tutustuminen voi olla yksi hyvä tapa aloittaa asian käsittely. Jos sivustoa lukiessa herää kysymyksiä tai haluat sen jälkeen puhua jonkun kanssa, kannattaa kääntyä turvallisen aikuisen puoleen, jonka kanssa aihetta voi käsitellä. Tärkeää on, että et jää ajatustesi kanssa yksin. Tekstin lopussa on myös vinkkejä muista alan toimijoista, joilta voi hakea lisää tietoa aiheesta.

Sen lisäksi, että muita tulee kunnioittaa, myös itseään saa ja pitää kunnioittaa.

AIKUISELLE

Myös aikuisen, jolle häirinnästä kerrotaan, kannattaa kirjoittaa itselleen muistio tilanteeseen palaamista varten. Muistiin kannattaa kirjata, milloin keskustelu on käyty, mitä nuori on kertonut ja mitä olet häneltä kysynyt.

Kun sinulle uskoudutaan, ole rauhallinen. Kiitä nuorta rohkeudestaan kertoa ja korosta, että häirintä ei ole hänen syytään. Etene rauhassa ja nuoren jaksamista kuunnellen. Muista myös uskoa häntä. Vähättely voi vahvistaa nuoren kokemusta omasta syyllisyydestään tai tehdä hänen mielessään ahdistuksesta epäoikeutetun tunteen. Pahimmillaan sen seurauksena nuori ei uskalla puhua aiheesta uudestaan ja asia jää ratkaisematta.

On mahdollista, että myös aikuinen, jolle häirintätapauksesta kerrotaan, voi tarvita tilanteen käsittelyyn apua. Kun koko yhteisö on tietoinen yhteisistä toimintatavoista ja mahdollistaa esimerkiksi oppilashuollon työntekijöiden, sosiaalityöntekijän tai poliisin kanssa keskustelun, myös aikuisten voi tuntua turvallisemmalta auttaa nuoria. Nuoren kannalta on kuitenkin tärkeää, että puutut asiaan mahdollisimman pian, vaikka sitten yhdessä toisen aikuisen kanssa. Ota vastuu asian viemisestä eteenpäin. Toimintamallin askelista saat apua tarvittaviin toimenpiteisiin.

Myös aikuiset voivat käyttää *Nuorten exitiä* tai muita opinnäytetyössä mainittuja materiaaleja joko yhdessä nuoren kanssa tai oman tietoisuutensa lisäämiseksi. Luotettavan aikuisen tärkein tehtävä on kuitenkin olla läsnä nuorelle, tukea tätä tunnekuohuissaan ja luoda turvallista ilmapiiriä kysymyksille ja keskustelulle.

MITÄ TEEN, KUN HUOMAAN TAI EPÄILEN, ETTÄ NUORI ON KOKENUT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ?

KUN ON EPÄILYS SIITÄ, ETTÄ ON TAPAHTUNUT RIKOS

Heti, jos epäilet, että on tapahtunut rikos, et saa esittää johdattelevia kysymyksiä. Saat kyllä kuunnella, mitä nuori kertoo, mutta muista kertoa hänelle, että tapahtuneesta on tehtävä rikosilmoitus, ja että poliisi esittää lisää kysymyksiä mahdollisen rikoksen selvittämiseksi. Kerro keskittyväsi nyt nuoren voinnin selvittämiseen ja tuen tarjoamiseen. Seuraavalla sivulla on vinkkejä avoimiin kysymyksiin, joilla tapahtunutta voi tarvittaessa selvittää.

Alaikäiseen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tai sen epäilyksestä tulee aina ilmoittaa poliisille ja lastensuojeluun. Ilmoituksen tekee ensimmäisenä tiedon saanut aikuinen. Suositeltavaa on kertoa myös nuoren kotiin, että ilmoitus on tehtävä. Poikkeuksena voi olla tilanne, jossa rikoksesta epäillään nuoren perheenjäsentä. **Nuorta ei tule saattaa vaaraan**, vaan myös turvakoti tai poliisin välitön apu voivat olla tarpeen.

Täysi-ikäiseen kohdistuva seksuaalinen ahdistelu on asianomistajarikos, mikä tarkoittaa sitä, että useimmissa tapauksissa täysi-ikäinen saa itse päättää, nostaako hän syytteen tekijää vastaan. Täysi-ikäisen kanssa voidaan neuvotella yhdessä, tehdäänkö rikosilmoitusta.

Milloin kyseessä sitten on rikos? Täsmällisen rajan määrittäminen voi olla vaikeaa, ja siksi poliisia tai lastensuojeluviranomaista voikin konsultoida aina, kun tilanne tuntuu epäselvältä. He voivat auttaa arvioimaan, onko ilmoituksen tekeminen tarpeellista vai ei. Suuntaa antavia linjauksia rikoksesta tai syystä epäillä rikosta ovat kuitenkin esimerkiksi:

seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaaminen
vastikkeen tarjoaminen seksuaalisista teoista alaikäiselle
alaikäisestä tehdyn sukupuolisiveellisyttä loukkaavan materiaalin katsominen tai levittäminen
ilman lupaa tapahtuva koskettaminen seksuaalisesti merkittävillä pidetyille alueelle – esimerkiksi rintojen puristelu, intiimialueelle koskettaminen tai reisien hively
väkivalta tai väkivallalla uhkailu ahdistelun yhteydessä
pakottaminen seksuaaliseen tekoon tai alistaminen sellaisen kohteeksi joutumiselle
seksuaalinen väkivalta

Seksuaalisen häirinnän yhteydessä voi täytyä myös jonkin muun rikoksen kuin seksuaalirikoksen tunnusmerkistö. Esimerkiksi kunnianloukkauksen, pahoinpitelyn tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistö saattaa täytyä. Tällaisissakin epäilyissä aikuisen kannattaa konsultoida poliisia toimintaohjeiden saamiseksi. Poliisin avulla voidaan puuttua rikosepäilyihin tehokkaasti ja lainmukaisesti ja varmistaa nuorten koulu- ja vapaa-ajan ympäristön turvallisuus.

Jokaisella on oikeus turvalliseen ympäristöön, jossa häirintää ei tapahdu ja jossa jokaisella on itsemääräämisoikeus omaan seksuaalisuuteensa.

MITÄ TEEN, KUN HUOMAAN TAI EPÄILEN, ETTÄ NUORI ON KOKENUT SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ?

KUN RIKOKSEN TUNNUSMERKISTÖ EI TÄYTY

Vastuu tilanteen selvittämisestä ja eteenpäin viemisestä on sillä aikuisella, joka ensimmäisenä huomaa tai epäilee nuoren kokeneen seksuaalista häirintää. Koulun aikuisella on vastuu myös vapaa-ajalla tapahtuneen häirinnän selvittämisestä, jos se tulee ilmi koulussa. Myös nuorta, joka huomaa häirintätilanteen, kannustetaan kertomaan siitä luotettavalle aikuiselle, jotta tilanteeseen voidaan puuttua. Tilannetta voi lähteä ratkaisemaan seuraavien ohjeiden mukaan.

Kun huomaat tilanteen, ota se puheeksi nuoren kanssa.

Järjestä keskustelulle rauhallinen ympäristö.

Kuuntele. Usko nuorta. Älä vähättele hänen kokemustaan. Pyri olemaan rauhallinen.

Ole läsnä. Kiitä rohkeudesta kertoa.

Älä johdattele, kun kysyt.

Jos et ole varma, miten toimia, kerro nuorelle, että selvität asiaa. Tee se pian. Älä jätä nuorta yksin asiansa kanssa.

Tee muistiinpanot.

Tarvittaessa voit konsultoida esimerkiksi oppilashuoltoa, sosiaalitoimea tai poliisia. Muista pitää nuori tilanteen tasalla siitä, mitä tapahtuu.

Ohjaa nuori tuen piiriin (esimerkiksi oppilashuoltoon tai terveystieteiden keskuksen).

Voit selvittää tilannetta kysymyksillä, mutta muista pitää ne mahdollisimman avoimina, jotta et ohjaile nuoren vastauksia. Tärkeää on selvittää, mitä on tapahtunut, missä, milloin ja kenen kanssa. Voit käyttää apuna esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä:

Kertoisitko, mitä on tapahtunut?

Tapahtuiko ennen sitä tai sen jälkeen jotain?

Mitä ajattelit tilanteessa? Mitä ajattelet nyt?

Kuuliko / näkikö joku muu tilannetta?

”Kertoisitko lisää?” on hyvä ja mahdollisimman avoin kysymys. Kysy tarkkoja kysymyksiä vasta avointen kysymysten jälkeen ja vain, jos se on tilanteen selvittämiseksi välttämätöntä. Johdattelevat kysymykset voivat vääristää nuoren muistikuvia, eikä se ole tarkoituksenmukaista. Kirjoita muistiin, mitä nuori on kertonut.

Muista, että selvittelytilanne voi olla kiusallinen kaikille osapuolille. **Myös häirinnästä syytetty nuori tarvitsee luotettavan aikuisen.** Siksi on tärkeää pyytää myös hänen huoltajansa paikalle, kun tilannetta selvitetään.

Jokaiseen seksuaalisen häirinnän tapaukseen puuttuminen johdonmukaisesti viestittää yhteisölle, että häirintää ei hyväksytä. Se luo turvaa ja viestittää siitä, että yhteisössä kunnioitetaan ja arvostetaan kaikkia.

MISTÄ LÖYDÄN LISÄÄ TIETOA SEKSUAALISESTA HÄIRINNÄSTÄ? VOINKO PUHUA JONKUN KANSSA?

Turun kriisikeskus – Seksuaaliväkivalta

<http://www.mielenterveysseurat.fi/turku/materiaalit/tietoa-kriiseista/seksuaalivakivalta/>

(seksuaaliväkivaltatapausten toimintaohjeita sekä lisää linkkejä ja puhelinnumeroita, esimerkiksi *Koski*-seksuaaliväkivaltatyön ajanvaraus keskusteluapuun yli 16-vuotiaille, sekä rikosuhripäivityksen yhteystiedot)

Turun Seri-tukikeskus

<http://www.vsshp.fi/fi/toimipaikat/tyks/to7/Seri-keskus/Sivut/default.aspx>

(apua seksuaaliväkivaltaa kohdanneille)

Turun tyttöjen talon Otava-seksuaaliväkivaltatyö

<http://www.mimmi.fi/toiminta-keskusta/pop-in/>

(Seksuaalineuvoja-terveydenhoitajan maksuton Pop In -vastaanotto 12–28-vuotiaille nuorille naisille ja itsensä sellaisiksi kokeville)

Nuorten exit – Nuorelle

<https://nuortenexit.fi/tietoa-ilmioista/13-29-vuotiaalle-nuorelle/>

(tietoa seksuaalisesta kaltoinkohtelusta, itsemääräämisoikeudesta ja chat-palvelu)

Sinuiksi – Setan tuki- ja neuvontapalvelu

<https://www.sinuiksi.fi/>

(tietoa seksuaalisuudesta ja sen monimuotoisuudesta sekä mahdollisuus kysyä aiheeseen liittyen)

Väestöliitto – seksuaalioikeudet

<https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/seksuaalioikeudet/>

(tietoa seksuaalioikeuksista ja seksuaalineuvonta-chat)

OPINNÄYTETYÖN KESKEISET LÄHTEET

Granskog, P., Haanpää, S., Järvinen, J., Lahtinen, M., Laitinen, K. & Turunen-Zwinger, S. 2018. Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018:4a. http://oph.fi/download/189829_Opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaisemiseksi_ja_siihen_puuttumiseksi_ko.pdf

Perusopetuslaki 30.12.2013/1267. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L7P29>

Rikoslaki 24.7.1998/563. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Vilka, H. 2011. Seksuaalinen häirintä. PS-kustannus: Jyväskylä.

Koko opinnäytetyö löytyy valmistuttuaan sähköisenä theseus.fi:stä. Lisää tietoa aiheesta ja prosessista sekä lähdeluettelo kokonaisuudessaan löytyvät opinnäytetyöstä.

Lisäkysymyksissä voi ottaa yhteyttä joko opinnäytetyön tekijään (tietoa lähteistä, perusteluja tehtyihin valintoihin yms.) tai rehtoriin tai sosiaalityöntekijään (käytännön toimintaohjeet työssä vastaan tulevilla tilanteissa).

Sen lisäksi, että
muita tulee
kunnioittaa, myös
itseään saa ja pitää
kunnioittaa.

MITEN TOIMIN, KUN KOHTAAN SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ?

Jokaisella on oikeus
turvalliseen
ympäristöön, jossa
häirintää ei tapahdu.

MITÄ SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ ON?

Lapsen tai nuoren seksuaalinen häirintä on altistamista sellaiselle seksuaaliselle sisällölle, joka on ikätasolle sopimatonta tai ei-toivottua – joko kosketusta, sanallista tai esimerkiksi kuvasisältöä.

MILLOIN KYSEESSÄ ON RIKOS?

Täsmällisen rajan määrittäminen on vaikeaa, ja siksi työntekijä voi konsultoida poliisia tai lastensuojeluviranomaista ilman nimien mainitsemista, kun tilanne tuntuu epäselvältä. Hyviä suuntia antavia esimerkkejä ovat:

alaikäisestä tehdyn seksuaalissävyytteisen materiaalin katsominen tai levittäminen

ilman lupaa tapahtuva koskettaminen – esimerkiksi rintojen puristelu, intiimialueelle koskettaminen tai reisien hively

pakottaminen tai lahjominen seksuaaliseen tekoon

Jos koet häirintää tai näet sitä kaveripiirissä tai koulussa, kannattaa jatkokäsittelyä varten kirjoittaa tapahtuneesta päiväkirjamerkinnän tapaan. Sen avulla voi olla myöhemmin helpompi palata tapahtuneeseen ja kertoa siitä aikuiselle.

Kannattaa kirjoittaa esimerkiksi *missä, milloin ja mitä on tapahtunut, sekä keitä on ollut tilanteessa läsnä*. Myös todisteet, kuten saapuneet viestit, on hyvä säilyttää sen aikaa, että saat ne näytettyä aikuiselle. Esimerkiksi kuvakaappaus voi olla hyvä tapa säilyttää viestit.

Vastuu tilanteen selvittämisestä ja eteenpäin viemisestä on sillä aikuisella, joka ensimmäisenä huomaa tai epäilee nuoren kokeneen seksuaalista häirintää. Koulun aikuisella on vastuu myös vapaa-ajalla tapahtuneen häirinnän selvittämisestä, jos se tulee ilmi koulussa. Myös nuorta, joka huomaa häirintätilanteen, kannustetaan kertomaan siitä luotettavalle aikuiselle, jotta tilanteeseen voidaan puuttua.

NÄIN MEILLÄ TOIMITAAN, JOS NUORI KOKEE SEKSUAALISTA HÄIRINTÄÄ:

Kun häirintä tulee aikuisen tietoon,
vastuu tilanteeseen puuttumisesta on ensitiedon saajalla. Nopea reagointi on tärkeää.

Ensitiedon saaja kuuntelee häirintää kokenutta ja selvittää tilanteen vakavuuden.

Kaikilla osapuolilla on aina oikeus keskusteluapuun. Esimerkiksi oppilashuollon henkilökunnan puoleen voi aina kääntyä.

Tapaus ei ole rikoslain piirissä

Tilanteen selvityksen hoitaa poliisi.

Aikuiset pyytävät tarvittaessa poliisia mukaan selvittelyyn.

Häirintään osallistuu moni (esimerkiksi somen kautta)
Yksilöpuhuttelujen lisäksi rehtori vastaa ryhmän puhuttelun järjestämisestä.

Häirintä toistuu
Puhutellaan tekijää yksilökohtaisessa oppilashuoltokokouksessa, johon mukaan pyydetään tekijä, tekijän huoltaja, ensitiedon saanut aikuinen, se oppilashuollon edustaja, joka on tavannut uhria, sekä rehtori.
Tapauskohtaisesti harkitaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

Yksittäinen teko
Ilmoitus osallisten vanhemmille, rehtori vastaa puhuttelun järjestämisestä tekijälle.

LISÄÄ TIETOA AIHEESTA

Toimintamalli kokonaisuudessaan ja sitä tarkentava teksti löytyy Naantalinnon kaupungin nettisivuilta. Löydät viimeiseltä sivulta myös linkkejä, joiden avulla voit tutustua aiheeseen lisää.

Voit keskustella aiheesta myös turvallisen aikuisen kanssa tai pyytää apua esimerkiksi terveydenhoitajalta tai kuraattorilta. Sinun ei tarvitse murehtia yksin!

Linkki tuotoksen tukimateriaaliksi tuotettuun videoon (piilotettu video YouTubessa):
<https://youtu.be/En5FGLSRKnc>

